

50412

Első évfolyam.

Budapest, június 7.

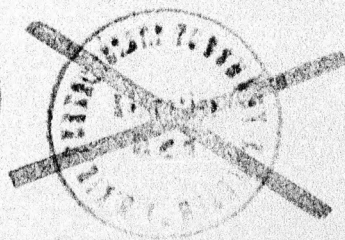
Tizenhatodik szám.

Jövedő

irodalmi és politikai ujság

Az Andrássy hadserege.

Megható szubjektivitással mondja Andrássy Gyula, hogy ami benne valamit ér, az az apjától való. És csakugyan, minden látszólagos nagy különbségek ellenére a két ember, apa és fia: egy. Mindketten tudnak is, mernek is végig gondolni egy gondolatot és azt az összekúszált viszonyok között, a legfelszegebb helyzetekben a legközvetlenebb természetességgel kimondják. Sem kothurnus, sem pose nincs e kettőben és hogy többfélét gondoljanak egy dologról, hogy kapkodjanak melyik mellé álljanak, arra nem kényszerítheti őket a vágy az érvényesülésre, vagy a bírálattól való félelem. Adják magukat ahogy vannak, ha kellenek jó, ha nem, úgy is jó. Tiszta a fejük, egészséges a képzeletük, nagyon világosan látnak és azért egészen nyugodtak. Okosak, előrelátók, de a kicsinyes panaszkodásból nincs bennük semmi, az emberi és politikai művészet lejárt requisitumai-val játsszék más, nekik nincs rá szükségük. — De legyünk igazságosak a halott iránt és ne dicsérjük az élőt érdemén felül. Az apa nagyobb szabású, egészségesebb és színesebb. Igaz, neki szolgáltak a nagyszerű viszonyok, az idők hatalmas és sokféle hullámai, amelyek kiváltották képességeit, a fiú egyéniségére pedig szordinát tett ez a bágyadt és mind e mai napig lapos korszak. Mostani írása is, amelyet pünkösdkor a «Presse» révén az osztrákokhoz intézett: sejtelmes és melancholikus mint egy Millet-kép, ámbár egyszerűs mind kemény és kitűnően rajzolt, újszerűen, mégis

logikusan komponált, mint az Angelus festőjének a vásznai. Sajátos eset, mégis a legnagyobb mértékben igaznak látszik, hogy a fiatal Andrassy pályáját, cselekedeteit és akaratát, legfőképpen pedig a módot, ahogy ezeket kifejezi, befolyásolja egy erős képzőművészeti érzés és hajlandóság. Nem azért mondjuk ezt, mert ismerjük a szépművészetek iránt való szenvedélyét, hanem mert látjuk, hogy artisztikus érzéke mint irtózik a politika rikító színeitől, mint keresi az átmeneteket, mint feledkezik a szemlélődésnél, amelyet úgylátszik, minden cselekedetnél többre becsül. Ám eredeti természete nem ez, hanem a soha nem tolakodó, de életteljes aktivitás. És ha van valamire való ügy, originális egyénisége kiváltódik és tekintet nélkül arra, hogy az idő neki alkalmas-e, vagy sem, előtérbe lép. Így találkoztunk vele a katonai viták elején, amikor az ellenzék gyűlöletét, sőt a nemzet gyanúját vonta magára. Azóta tudjuk, hogy neki volt igaza és előre látta az eseményeket. Így lép elő most és megbolygatja a hadsereg kérdését, magát az ügyet nézve — és ugyancsak meglátva — és a legszeretettelőbb közvetlenséggel ügyet sem vet arra, hogy e megbolygatás nem lehet szimpatikus fent és veszedelmes lent, zavarja a kormányképességet, és ami még rosszabb, azok előtt, akik meg nem értik, lefokozza a nemzet előtt. Mind e lehetőség azonban elesik, ha feltehetjük, hogy a gróf pünkösdi cikkét jól olvassák el. De a legnagyobb ritkaság az, hogy jól tudjon valaki olvasni. Ezenfelül maga a cikk is hibás, felteszi mindenkiről, hogy épp oly bátor a gondolkozásban és annyira jóhiszemű, mint maga a cikk írója.

Nem vagyunk abban a szerencsés helyzetben, hogy egy véleményen lehessünk Andrassy Gyulával, a monarchiát illető gondoskodásában. Az a véleményünk, hogy a gondoskodásra ez nem nagy mértékben érdemes, mert elemi erők jelentkeztek és amikor azok formálják a történendőket, a legkülömb emberi gondoskodás is semmis. Nem vagyunk hívei annak a politikai művészetnek sem, amelynek a gróf egyik legelső képviselője. De amikor egy tényét — a pünkösdi

cikket — ismertetjük, nem tartjuk nobilisnak, illőnek, még csak jogosnak sem, hogy a magunk hitvallásával, meggyőződésével, szemlélődésével és okfejtésével hozakodjunk elő. Azt kell néznünk ki ő és mit akar? Bele kell nyugodnunk — sőt élvezettel kell néznünk, — hogy neki a politika művészet és foglalkozás, valamint az apjának és hogy a monarchiáról — mint olyanról, mint a régiről — való gondoskodás egyszerűen öröksége, amelyen túl nem teheti magát. Aki az államférfit úgy nézi, hogy mindjárt erőszakosan, a maga helyére és képzeletére formálja is: elégedetlen lehet vele szemben, mert látja, hogy egy külömben merész gondolkodó egész politikáját egy dinasztiahoz köti és annak egy rozoga alkotmányához idomítja. Ez bizonyára «vieux jeu» Andrásyban, a fiatalban, de nem lenne-e ízléstelen, ha nem így volna? Az átmenet nélkül való előretörés lehet hasznos, impozáns, de nem lehet szép. Hogy hű a Habsburg-házhoz, amelyet az apa becsületesnek tudott, támasztott, támogatott, erősített és épített — van-e ennél természetesebb? A monarchiát is, a mai formájában, nem csekélyrészt apja igazította és szervezte meg, — neki tehát hinni kell benne, a megmaradásában közremunkálni, érte exponáltatni, vele diadalmaskodni, vagy benne bukni. Ha e sorok írója, vagy hozzá hasonló sorsú és eredetű, átalrepíti gondolatát olyanféle határokon, mint a dinasztia és a monarchia, ha a politika neki nem hagyományos művészet, hanem az emberi boldogság és méltóságért való gond és harc —: az könnyű nekünk, akik a magunk őseink vagyunk. De ugyanígy természetes, ha Andrásy Gyula minden politikáját a legfőbb hadúrhoz fűzi és ennek a hadserege az ő hadserege. Ő végig gondolja a maga gondolatát és hibája csak az, hogy nem a mi gondolatunkat gondolja. De talán ne védjük? Mert hátha azonfelül nála van az objektív igazság is? Nekünk úgy tetszik, hogy mi, akik radikálisok vagyunk, a holnap-ot kihagyjuk a számításainkból és mindjárt a holnaputánra gondolunk, a nagy robbanásokra és a nagy kisimulásokra. De addig is csak lesz valami? És azt is csak aplanálni kell. Ezzel a holnappal törődik Andrásy

Gyula. Egy kissé lenézhetjük érte, de el kell ismernünk, hogy ez a holnap esetleg ötven esztendőn át is tarthat és ezért érdemes és talán szükséges is vele foglalkozni.

Andrássy Gyula cikke a közös hadseregről a legbátrabb, legbecsületesebb és nemzeti szempontból is a legcél-szerűbb, amit e tárgyról az utóbbi időben hallottunk. Fent mégis radikálisabbnak fogják találni a kelleténél, lent — mondjuk idehaza — viszont nem ítélik eléggé nemzetinek. Andrássy e kettős elégedetlenséget könnyen kiállja, részint azért, mert érzi, hogy sehol sem juthat disgráciába, részben azért, mert abból a büszke fajból való, amelynek az a fő, hogy magával ne legyen elégedetlen. Aztán megvan a képessége arra, hogy bevárja a végét. A hadsereg kérdésének a vége pedig — amennyire az emberi elme be tudja látni — nem lehet más, hogy fent is, lent is belenyugodjanak: a nemzeti eszméknek a seregben való érvényesülésébe egyrészt, a hadsereg közösségébe másrészt. Igaz, ezek egyike nem kedvez a másiknak, sőt látszólag ellenségesek. De sem történelmileg, sem természettudományilag nem lehetetlenek. A nehézségeit ki sem látja jobban, mint Andrássy és cikkében így konkludál: «Egymásra utalt erők összefoglalása és egy célra való fölhasználása nem képezhet legyőzhetetlen nehézséget. Mindenesetre könnyebb dolog, mint mesterséges fogalmakba életet lehelni.» E nyilatkozat csaknem radikális, mert a közös hadsereg mai konstrukcióját és eszméjét mesterségesnek állítja és leszámol vele. Amit helyébe állít, az látszólag ugyanaz, de — az ő pótolhatatlan legfőbb hadurától eltekintve — lényegében más, igazi fejlődés és új elrendezkedés. Hogyan képzei a kivitelét, az nem egy rövid publicistikai tárgy, hanem — egy államférfiúi program. Lehetetlenség a kivitelben nincs, csak az lehetetlen, hogy «a mesterséges fogalmakba új életet leheljenek». Hogy mégis vannak olyanok, akik ebben bíznak inkább és hogy ezek azok, akik a dualizmusban az osztrák részt, a mesterséges fogalmat képviselik —: ez nagyon is természetes. Ha az osztrák német organumok visszautasítják a pünkösdi cikk

eszmémenetét és az Andrássy koncepcióját képtelennek tartják: nem a hadsereggel törődnek, hanem a maguk hegemoniájával, ami különben rosszhiszemű az osztrák monarchikus eszmével is. Ezeknek, hiába színeskednek, nem is a császár kell, hanem egy császár, aki német. És nem a magyar nemzeti eszmétől féltik a hadsereget, hanem a foederalizmustól. Azt meg kell adni nekik, hogy ebben nem is igen titkolódnak és ha az Andrássy hadserege visszatetszik nekik, ez különösen azért van, mert a foederalisztikus eszmét látják benne megvalósulva. És nekünk is úgy tetszik, mintha erre a gyanura valamelyest ok is volna. De a fölfrissítő, életmentő, avagy ósdi és elpusztító eszme nincs meg a cikkelyben, bennünk van, ahogy következtetünk. Azonban az kétségtelen, hogy Andrássy Gyula politikai pályáján egy momentumhoz jutott, melyet szeretnénk mozduló pontnak nevezni. Szemlélődéseinek eredményeire, az eseményekre reagál, még pedig jobban, mintsem azt tőle várnák. Most csak érintjük a pontot. Majd olyan figyelemmel kísérik, amely megilleti azt, aki legérdekesebbnek és legtartalmasabbnak látszik minden «kiegyező» politikusunk között. Első sorban módját ejtjük annak, hogy megtudjuk, mint reagálnak az ő hadsereg-ideájára azok, akiket illet. Mielőtt e vizsgálódásokba és kérdezősködésekbe belemennénk, szabadjon megjegyeznünk, hogy bármily sajátságos legyen is, a hadsereg koncepciójának újra való átdolgozásánál, Andrássy Gyula találkozhat valakivel, aki — talán még nála is érdekesebb személyiség.

B. S.

Lányok a háborúban.

Újpesten a gyári kürtök között forradalom van: 700 lány és 150 asszony kevélyen áll egy gyárépület előtt és gunyolódik, pörbeszáll a gyár munkára hívó szavával, s helyéről meg nem mozdul.

A gyár az újpesti jutefonó gyár, a dacos munkástömeg pedig sztrájkoló munkások.

Három hete, hogy a jutegyár nagy műhelyében háromnegyed hat órakor reggel, amikor a munka megkezdésének ideje érkezett, 160 fonóleány megállt a gépek előtt, a feldolgozandó kócanyagot ellökte magától és megüzenték a gyárigazgatónak, hogy addig nem dolgoznak, míg a kerestetiket nem javítják, a munkaidejüket nem rendezik, amíg arról nem biztosítják őket, hogy a mesterek és mesternők a jövőben nem pofozzák, nem rugdossák őket.

Ez a rezisztencia mód nélkül felháborította a gyárvezetőséget és az ultimátumra faktummal felelt, amit így adott tudtára a munkafelügyelő a lázadóknak:

— Mind . . . mind . . . el vannak csapva!

A lányok, a félénkek, akik egyébként óvják a sovány kenyerüket is, e válaszra nekibátorodtak, és — mire kikerültek a gyárból, 850 munkásnő izent hadat ellenségének, a jute-gyárnak.

A forradalmár leányok és asszonyok egytől-egyig mind szervezett munkásnők. Szakegyletük van Újpesten a Gyár-utcában, ahol szünet nélkül nevelik őket a szocialista munkások öntudatoságára.

Először itt a szakegyletben találkoztam a sztrájkolókkal. Két nagy teremben gyültek össze, körülbelül 600-an. A sztrájkbizottság tagjai — majdnem mind leány — ismertették velem a munkások követelését, mely három részből áll: követelik a régi bérek visszahelyezését, az emberies bánásmódot és a tizórai munkaidőt.

Egy munkásleány, az újpesti szocialistanők vezéralakja, egyszerű előadással a következőket mondotta nekem:

— Mi a régi bérekért küzdünk. De ebben benne van minden bérharenak a célja is, hogy bérfölemelést követelünk. Másfél év óta tőrhetetlen a helyzetünk. Heti kerestetünk valósággal hónapról-hónapra szállott alá és az utóbbi hetekben már alig keres-

tünk 6—8—9 koronánál többet. Én nekem például az utolsó időben heti hét korona keresetem volt . . .

— Egyedül él, vagy talán van családja is?

— Igen és nekem kell segítenem őket. Özvegy anyám évek óta ágyban fekvő beteg, kicsiny testvéreim pedig még nem mehetnek a gyárba.

— És mennyi volt a régi keresetük, amiért most harcolnak?

— A nagyobb gépeknél kerestünk 2 korona 60 fillért, a kisebbeknél 2 korona 20 fillért.

— És biznak benne, hogy megadja a követelésüket a gyár?

— Meg kell hogy adja; elszántak vagyunk és mindenre készek. — Majd haraggal csattant fel a leány-agitátor hangja:

— Akár így, vagy akár úgy pusztulunk el — nekünk mindegy.

Ime a munkásnők nagy törekvése, élet-halál küzdelme: a napi 1 forint 10 krajcár vagy 1 forint 30 krajcár megkeresése. És ezért beviszik a gyárba ifjúságukat, kincstermelő izmaikat és följajánlják a bűzhödt gépeknek egészséges tüdejüket.

De hát megbírja-e ezt a nagy bérfizetést a gyár, amelynek nem szabad «megrázkódtatáson» keresztül mennie?!

Valóban nagy inség lehet a gyár vezetőségének vidékén: a mult évben hét igazgatósági tag kapott 30,465 korona jutalékot, a gyár ezer munkásának pedig kifizettek 14,000 korona bérösszeget. Hét úr az ezer munkás ellen.

Benéztem a szakegylet másik termébe is. Egy sereg tapsoló leányt találtam együtt. Egymás mellett ültek, egymáshoz szorultak és valamennyi arcza sugárzott a különös mosolytól, mely kiragyogott a szemükből is.

Előttük egy gyermekleány hajlongott és megköszönte a tapsokat, majd újra verset szavalt. Proletár-költemény szállott a sztrájkolók felé. A munkás szenvedéseiről, álmairól, jobb jövőjéről szólott a vers és a gyermekleány vad hévvel, tüzes mozdulatokkal szavalta a költeményt.

— Ez a kis leány is sztrájkol? — kérdeztem egy munkásleánytól.

— Igen, a két nővérével és anyjával együtt.

Beszélgettem a szocialista családdal. A két leány, serdültek és szépek, körülfogták anyjukat és figyelmesen hallgatták a szavát:

— Követeljük az emberséges bánásmódot. Az ütlegetés a sorsa a jutegyárban minden munkásgyermeknek; de most már

másképp lesz, mindent ki kell vívnunk, a gyerekeinket épp úgy féltjük, mint a kenyerünket.

A szántott, fonyadt arcú munkásasszony keményen beszélt és hangjából kiért az indulat, mikor a gyermekek sanyargatását említette, majd mikor megkérdeztem tőle, nehéz munka-e az, amit a gyárban végeznek, szinte belévágott a szavamba:

— Hiszen azért van közöttünk olyan sok tüdő- és mellbeteg. 11 órán keresztül — amennyi munkaidőt naponként a gyárban töltöttünk — egyebet se tettünk, mint a megolajozott, befagyózott kóczot fonállá gyúrtuk, a gép tisztította, forgatta azt, a kóc aprózott és a kócszálacsák szállinkóztak körülöttünk. Igen uram, mérges levegőt, kócszálakat szívtunk éveken át a tüdőnkbe, ezért van minden évben két-három halottunk, ezért köhög a lányok legnagyobb része . . .

Legutóbb estefelé láttam a leányokat, a rákospalotai erdőben, ahova most mindennap kirándulnak.

Árnyas akácfák alatt ütötték fel a sztrájkanyagát. A nagy sereg leányra reáborult a sűrű akácfürtök fehér mennyezete, illat áradt alá a magasból és üde, könnyű lett tőle a levegő, a leányok mohón szívták magukba és úgy látszik, megjavult a rossz tüdejük is, mert harsányan daloltak és jókedvűen kurjongattak. Amikor betoppantam a fiatal erdőbe, az viszhangzott, vidám volt a leányok kacajától, énekétől.

Az akácok között hinták szöktek a magasba, rajtuk munkásleányok sikongtak, mások körbefogózt, kölesön-ollót játszottak.

Végre egyszer mulatnak a gyári leányok! A háromhetes háborúnak már van egy nagy vívmánya: a leányok egészsége. Arcuk bőre szépen megbarnult a nap nyári esőkjaitól, a járásukban, szaladgálásukban rugalmasság van, a kedvük, mely állandóan beborult, a három hét alatt gyönyörűen kivirágzott és e munka leghűségesebb szövetségesei, szinte belémámosodtak a cigányéletbe: csak pihenni, vigadni, a napon sütkérezni, tiszta levegőt, sok levegőt belelékezni. Kenyérgondjuk nincs a lányoknak, bőven támogatják őket pénz-segélylyel a testvér szakegyetek, de állandóan küldenek pénzt a magános emberek is, akiknek semmi közösségük nincs a sztrájkolókkal, csak a becsületes érzés . . .

— Hát nem félnek attól, hogy a gyár külföldről hozat munkásokat? — kérdeztem a leányoktól, akik a fűben ültek és virágláncot készítettek.

— Ettől az egytől, nem, — válaszoltak a leányok. — Odakiinn még jobban vannak szervezve a munkásnők, mint idehaza, ezért bizonyos, hogy külföldről nem fog idejönni egy sztrájkterő sem.

— Hát maguk között nem akadt eddig senki sztrájkterő?

— Nem, — siettek a válaszszal a leányok, — mi egymásért küzdünk és csak úgy vagyunk erősek, ha összefogunk, ezt érezzük, ezt tudjuk és ezt tudja a világon minden szervezett munkásnő...

— És mit csinálnának, ha mégis akadna maguk között sztrájkterő?

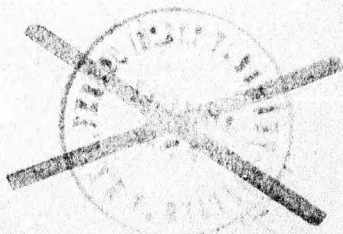
— Agyonütnénk, — volt a rövid válasz. — Ugy tetszett, hogy a leányok nem pazarolnak több szót e föltevésre, de arcukon végigvonaglott a harag, ahogy ez a gondolat megakadt a képzeletükben és egy vöröshajú munkásleány, majdnem kiabálva tört ki:

— Én nyomnám ki a lelkét, senki más, én magam és kiásnám a szemeit, hogy ne szégyelje magát, ha reánk néz, ha életben marad...

A vöröshajú leány indulatosan maga elé emelte kezeit és ujjait hirtelen összehajlította a karmolásra s keze reszketett, majd hogy nem lecsapott a képzelt ellenségre....

Erősen esteledett. Az akácerdő felszabadult és ahogy a nap-sugár lesiklott a lombokról, az akácvirágok egész lelkükkel illatoztak. A nap verőfénye már csak a fák derekát érte halványan, árnyakra bontotta a világosságot és lassanként homály borult az egész erdőre. A forradalmár lányok is hazafelé indultak 20—30-as csoportokban az erdei utakon, egymásba fogóztak, összefonódtak és munkásdalokat énekeltek ballagó útjukban; nótázásuk verte föl az erdő csöndjét és mikor már messzi voltak, akkor is felém szűrődött énekük, a forradalmi dal legbúsogóbb akkordja:

«Inség és nyomor velünk!»

ÚJ VÁLASZTÁSOK, ÚJ VÁLASZTÓK. A szociáldemokrata-párt petícióval fordult a képviselőházhoz, melyben relációkat állapítva meg a választói jog szűk köre és a mai parlamenti helyzet közt, programjához híven, az általános és titkos választói jogot sürgeti. Ez a petíció a forradalmi szótárban annyit jelent, hogy a nép kopogtat. A kopogtatás csendes volt és szerény. Nem hallotta senki, mert a petíció elcsúszott az elnöki előterjesztések tömegében, melyek közt akadt egy sérelmes vármegyei fölirat is. Ez a nevetségesen kicsiny ügyecske szépen eltemette a nagyobbát, a szociálisták petícióját.

Pedig ez a petíció érdekes és szelid, inkább kérés, mint követelés és egy kis becsületes megalkuvás is van benne. És nem is pusztán véletlen talán, hogy a demokratikus ajkak mennyire epednek most egy kis üdítő forrás-víz után. A jobboldalon Vészi József kereste ezt a demokratikus üdítő-cseppet, a baloldalon Vázsonyi Vilmos méregette s egy nappal utóbb hallatszott a szociálista kopogtatás is. A kérdés nagyon érik ilyenformán s csak úgy próbára megkíséreltük a Ház különböző pontjairól, exponáltaktól és kevésbé exponáltatól egybe gyűjteni véleményüket.

Beöthy Ákos: A képviseleti rendszernek természetes folyománya, hogy a választói jog általános legyen. Ez az elmélet igazsága. A mostani állapotokon azonban egy cseppet sem segítene ez a reform, mert ha az értelmesek és vagyonosak nem tudják jó kondícióban tartani az országot, ugyan ki várhatná ezt a kevésbé értelmesektől és vagyontalanoktól? Azt kérdezi, hogy minő nagy változásokat teremtené, ha általánossá tennék a választói jogosultságot? Semmi változást sem teremtené; legalább a gyakorlatban éppen semmit. Aztán titkos választást akarnak? Elhiszem, hogy a mi viszonyaink közt, ahol a kormánypárt mindig beledobja a maga hatalmát a serpenyőbe, van valami jogosultsága ennek is. De itt van megint az elmélet, amely azt tanítja, hogy az alkotmányosságnak a nyilvánosság a hűséges kísérője. A választói jog nemcsak jog, hanem kötelesség is és a kötelességet úgy kell gyakorolni, hogy ellenőrizhető legyen.

Bejönnek-e a szociáldemokraták a Házba, vagy sem, azt nem tudom. De ha bejönnek is, a magyar parlamentben nem mennek sokra nemzetközi törekvésekkel. A magyar parlamenten sokat amúgy sem segítenének ők sem. Mert nem is abban van a hiba, hogy a választói jog olyan amilyen, hanem másban. Nem választói jog kell ide. Ide igazi emberek kellene, azok tudják fölfelé megerősíteni a parlament

tekintélyét. Emberek! Férfiak! Látja, mikor apáink megcsinálták a képviseleti rendszert és a felelős ministeriumot, azok nem gondolták soha, hogy az így fog működni s hogy a parlament és a felelős kormány lesz az osztrák érdekek leg-erősebb fogantyúja. Bizony mondom, ha csak sejtették volna, nem csinálták volna soha! No! Nem mondom azért, hogy el kell törölni, de panaceát keresni abban, hogy még jobban kiterjesszék, bizony nem lehet. Aki valaha érintkezett az alsóbb néprétegekkel, az nem is reméli tőlük, hogy ők gyógyítsák meg ezt a parlamentet. En sokat érintkeztem velük! Kinek volna kedve leszállani s egyre mélyebbről hozni az embereket, mikor a legfelül levők sem értenek ahoz, hogy miképen kell intézni az ország dolgát? Csak egyet mondok: ignoranciával és szegénységgel nem lehet országokat megmenteni.

Vészi József: Az általános és titkos választói jognak nem vagyok híve. Megmondtam a parlamentben is, hogy ezt a parlamentárizmus fejlődésében a végcélnak tartom. De a választói jog kiterjesztése nélkül egész parlamentarizmusunkat csak forcenak tekintem. Rámutattam már arra is, hogy a rendi parlament, az ország akkori népességéhez viszonyítva inkább volt népképviselet, mint a mai. Hivatkoztam Anglia példájára is, ahol a parlamentárizmus erejének az a legnagyobb titka, hogy a képviseletre érett néprétegeket gyorsan viszik bele az alkotmány sáncaiba. A mi parlamentünk vérszegény. Friss vért kell tehát beleszapolni ereibe. A friss vér pedig ott van a megérett néposztályok testében. Amíg ezt bele nem viszik a parlament testébe, addig nem fejlődhetik ki a helyes gazdasági érteke a képviselőháznak. Most a katonai javaslatok merítik ki az emberek minden energiáját, mialatt például Németországból az a hír érkezik, hogy sem csirkénket, sem ludunkat, sem semmiféle szárnyasunkat oda többé be nem vihetjük. Kiszámíthatlan kárt okoznak vele, de senki sem beszél róla ebben a parlamentben, pedig ugye a szárnyas kivitele és értékesítése a kis ember gazdasági helyzetét érinti. Ez csak példa. De ez is elég annak a megértéséhez, hogy be kell vonni azokat a népelemeket a parlamentbe, akik az ilyen dolgokban közvetlenül vannak érdekelve. Meggyőződésem, hogy egy helyes parlamenti reform sokkal többet használna a nemzetnek, mint az, amit a katonai javaslatokért kérnek. Megerősítené a parlamentet, tekintélyt adna neki s fokozná munkaképességét. A mai helyzetből való kibontakozás kulcsa is körülbelül ebben van elrejtve.

Justh Gyula: Az általános választói jognak a kerületek új beosztásával föltétlen és régi híve vagyok. Nem félek, hogy

általa a nemzetiségek megbonthatnák a nemzeti állam kiépítésére irányuló munkánkat, sőt azt hiszem, hogy a mai választói rendszernél és a mai választó-kerületek beosztásánál nemzeti szempontból rosszabbat képzelni sem lehet, mert a cenzus épen a nemzetiségi vidékeken a legalacsonyabb s a kerületek is nagyobb számúak e vidékeken, mint a magyar területeken. Nem hiszem azonban, hogy az általános választói jogra a többség egy csapással akarna áttérni, de azt vélem, hogy a parlament még a választói jog kiterjesztése által is megerősödne úgy, hogy fölfelé nagyobb súlyjal bírna, valahányszor nemzeti követelésekről lesz szó. A mai helyzetből való kibontakozásra a választói jog reformját nem tartom elegendőnek, mert a katonai javaslatokat én csak az államnyelvnek a hadseregben való érvényesítéséért engedem keresztül.

Amennyiben a Ház fölmozgatása küszöbön állana s a kormány a nemzethez akarna apellálni, kétségkívül helyes volna, ha e kérdést a kiterjesztett választói jog alapján tenné meg. Praktikus haszna azonban ennek nincsen, mert ha Széll Kálmán például holnap terjeszti be a parlamenti reformról szóló javaslatát tárgyalásra, evvel már levette a napirendről a katonai javaslatokat s teljesítette vele az ellenzék követelését.

Ami azt illeti, hogy az általános választói jog által többet foglalkoznék a Ház szociális kérdésekkel, ezt föltétlenül hiszem. A munkás-kérdésekkel való intenzív foglalkozást okvetlen szükségesnek tartanám s nagyon szívesen látnám, ha a munkásosztály képviselője benn volna a parlamentben. A parlamentnek a nemzet igazi képviselőjének kell lennie s ami törekvés van odakünn az országban, annak legyen hű tükrö a parlament. A munkások képviselőinek bevonulásával megoldódnának az ellentétek s bizonyos, hogy a nemzetközi törekvések — melyeket perhorreskállok — a magyar parlamentben lecsapolódnának. A szociális törekvésekkel általában többet kellene törődnünk és sürgős szükségét látom, hogy e kérdéseket összhangba hozzuk nemzeti törekvéseinkkel.

Barabás Béla: Régi híve vagyok az általános titkos választói jognak. Bizonyos, hogy a parlament új vért nyerne általa s erőssé tenné az érzéket a szociális törekvések iránt. A szociális eszmékkal föl kell frissíteni a parlament légkörét. Justh Gyula barátom különben pompásan megmondott mindent. Aláírom minden szavát.

Kaas Ivor báró: Először a néppárt álláspontját precizírozom. A párt egy része az öt koronás cenzus mellett foglalt

állást. Egy másik, kisebb rész az általános választói jogot akarja. Én is akarom, sőt én még a titkos választói jogot akarom leginkább, de olyanformán, hogy mindenki saját kezével írja föl egy cédulára a jelöltje nevét. Azt a föltételt, hogy a választó magyarul is tudjon, nem tartom fontosnak. Ez nem is jogosult és kivihetetlen is ma még. A magyar nyelv tudásának föltételét majd egyszer, valamikor kötném ki, amikor az állami nyelv tudása általánosabbá lesz.

A szociáldemokraták bejönnének egészen bizonyosan. Lenne nekik négy-öt mandátumuk, amitől nem kellene félni. Mindössze arra volna jó, hogy ami a programmjukban helyes és igaz, érvényesülne, ami rossz és igaztalan, azt letörnénk itt bent. Én bizony nem félnék tőlük, mert az, hogy bejönnének, nem olyan kár, mint amekkora haszon származnék a nemzetre abból, hogy szociális politikát lehetne csinálni.

Béccsel szemben pedig semmi haszna nem volna a parlamenti reformnak. Az osztrák császár Ausztriára támaszkodik. Nincs ráutalva arra, hogy Magyarországnak kedvezzen, mert Ausztria gazdaságilag erősebb s ha konfliktusba keveredik a dinasztia és Magyarország, bizonyos, hogy az erősebbel tart.

A konzervatív politikának lenne-e haszna a választói jog reformjából? Erős meggyőződésem, hogy egyenesen kára származnék belőle, aminthogy a klerikálisok és keresztény-szociálisták mandátumai meg nagyon megsaporodnának. Már most együtt volnának itt bent a keresztény-szociálisták és a szociáldemokraták. Nem tudom, hogy a katolikus vagy a protestáns keresztény-szociálisták lennének-e többségben. Egy azonban bizonyos, hogy a kormányt mindig rá lehetne szorítani a szociális munkásságra, amiből az a haszon származnék, hogy a szociáldemokraták nem nyargalnának olyan sokat elveiken. A Prinzipienreitereinek egyszerre vége lenne.

Kristóffy József: A mai politikai és gazdasági helyzetnek sok tekintetben az az oka, hogy a képviselőkre érett néprétegek ki vannak szorítva a parlamentből. Ezért vagyok híve a választói jog kiterjesztésének, a legszélesebb alapon, lehetőleg úgy, hogy aki csak valamelyes közterhet visel, az választói joggal bírjon.

Herbert Spencer.

Irta: Szász Zoltán.

Mint tudományos kinyilatkoztatás kissé későn, gyakorlati társadalom-fejlesztő tannak éppen jókor érkezik a magyar közéletbe. Mert az élő legnagyobb angol világnézete már vagy harminc éve körülbelől kiépítve áll s ha a megérdemelt sikert nem is, de tömérdek elismerést már meg is hódított a maga részére. Spencer tana tehát régóta készen áll Magyarország számára, ez a szomorú társadalom azonban még nincs készen az ő szellemének befogadására. Ezt mutatják azok a szégyenletes és minden haladás-barát elme számára gyötrelmes akna-vetések, melyekkel a mi főiskoláink evolucionista szellemben működő tanárainak tudományos léte ellen törnek a megvert theologiai világnézet hirdetői. Nemrég Pikler Gyula ellen fújták meg a haladásellenesek a halálos vadászat hallaliját, most egy tanítványát, Somló Bódogot akarták működési köréből nagyváradi reakcionárius tanártársai kidenunciálni. Valóban itt az ideje tehát, hogy a fejlődés legnagyobb erejű bölcsészének szelleme végre nálunk is az egész vonalon megkezdje a közéleti tisztogatást s a theologiai rablólovagvárok lerombolását.

Világnézetek összeütközése ez, melyben — miként a rege szerint a catalaunumi csata folyamán fent a levegőben a halottak lelkei is küzdöttek — a rég elmúlt szellem-hősök viadalainak fegyvercsattogása is hallatszik. Socrates ürömpohara, Jézus Krisztus keresztje, Giordano Bruno máglyája, a Spinoza miatt megszakgatott ruhák, a Kant betiltott írásai, Auguste Comte kegyelemkenyérként kapott szegényes állása, Schopenhauer bojkottálása, mindez annak a nagy gyűlöletnek és üldözésnek a tanúsága, melyet az elme-felszabadítók, az igazságtalálók közös ellenségüktől: a szellem-ellenességtől elszenvedtek. Mert bár szeszélyes össze-visszaságban egymás ellen is hadakoznak ezek a szellemek s nem oszthatók két határozottan elkülönített táborra, ez az ellenség közös s a vele szemben érzett gyűlölet és a harci kedv mindannyiok közös szívügye volt. Régebben persze a tudományosabb gondolkodó bölcsészek közül is sok kimélte és féltte a hatalmon lévő tudományellenességet. Descartes gyáva volt, Spinoza megtartotta az isten nevet a világ számára, Kant pedig egyszerűen elárulta a tiszta ész

kritikáját — amelyben lerombolta az érzékiség- és tapasztalat-fölöttiséget — a praktikus ész bírálataival, csak azért: hogy az isten, szabad akarat s a lélek halhatatlansága című fogalmakat megmentse. Igaz, mentségül kell említeni, hogy néhány évszázaddal ezelőtt még veszélyesebb volt az igazság-mondás mint ma, s így a theologiai világfelfogásnak tett engedmények érthető okból voltak nagyobbak. Mindezt tudva válik elragadóvá Herbert Spencer élet-munkája. Ő a múlt század legnagyobb bölcse, s eddig legnagyobb és legsikeresebb támadója annak a világnézetnek, melyet a kinyilatkoztatott vallás tanít. Nem mintha ő találta volna fel a természettudományos gondolkodást s azt az igazságot, hogy valami természet fölötti, tapasztalaton kívül álló tényezőről, a világ végokáról és végcéljáról nem lehet beszélni, mivel minden, amit tudunk s a miről nyilatkozhatunk, a tapasztalathoz származik! Már Voltaire kimondta, hogy «l'homme crea Dieu» s előtte temérdek filozófus, az illő homályossággal, sejtette ezt. Ezt az illő homályosságot, melyet a metafizikai terminologia növelt valóságos ködtorlásszokká, Comte meg is bélyegezte, megállapítván, hogy a metafizika nem filozófia, hanem átmenet a theologiai világfejtéstől az övéig, a pozitívig. De Comte egy szegény örült s egy züllött ember volt, így tehát a Cousinek s az egész német metafizikusbanda, végül pedig az ő saját későbbi fantasztikusságba való tévelyedése, tanának ható erejét könnyen megbéníthatták. A tizenkilencedik század közepén megkezdődött természettudományi föllendülés végül megteremtett egy teljesen szabadszájú, érthetően beszélő materializmust, a Vogtét és Buchnerét, amit azonban még mindig lehetett mérsékelt kriticizmusa s kissé merész anológia miatt rossz hírbe keverni, elannyira, hogy ellenhatása gyanánt kifejlődött egy visszatérés Kantra.

Mindezt tudni kell, hogy kellő jelentőségében bontakozzék ki Herbert Spencer. Ő mindennek a kavargó, bizonytalan eszme-áramlásnak egy egészbe összefoglaló tisztázója. Nagy műve, az összetételező bölcsezet rendszere, a természet-tudományos, tehát egyedül tudományos világmagyarázás legtökéletesebb monumentuma, melyet nem lehet se a dillettánság, se a belletrisztaság, se a hirlapírás bélyegének reáütésével a bölcsezet s a legkorrektebb tudomány területéről kitessekelni. Legfeljebb passzív rezisztenciával küzdhettek ellene a tudomány hivatalnokai, első sorban majdnem az egész Németország, melynek tudás-világában, miként közéletében és társadalmában a gyávaság nemzeti betegsége annyira uralkodik, hogy Dubois-Raymond ennek az egész mandarin-csapatnak a szívéből beszélt, mikor a német tudósokat a Hohenzollern-ház

szellemi testőrségének nevezte. A mi tanár embereink egyrésze ebben szintén német, csak az a bajuk, hogy nincs kéznél nekik egy oly hatalmas dinasztia, tehát megelégednek haladásellenes érdekcsoportok: a papság, az arisztokrácia, a gentry őrzésével.

Oly magasztos s emellett egészségesítő Spencer hatalmas gondolat-dómjában a járás, mint a modern ember számára egyetlen más filozófus világnézetének beutazása sem. Csupa tény, csupa törvény az egész, semmi szélhámoskodó belletrisztika, semmi hasonlatcicoma és érzelemmegejtő stilusbűvészkedés. Épp ezért, ha Spencer gondolatai közül nem egy el is értéktelenedik — aminthogy szociológiájának individualizmusa kezd nagyon ingadozó érvényűvé válni, s lélektanával se értenek sokban egyet az újabb pszichológusok — szellemének megalkuvás és szélhámosság nélküli tudományossága állandó érték és mintakép marad. S ez tette és teszi őt igazán félelmissé.

Se nem izgatóan szép a Spencer írása, se fontoskodóan szakszerű, hanem világos, tiszta, tömör. Nem bűvölte ő el az embereket, mint Schopenhauer, nem írt érzelgős előszókat a könyveihez, mint Stuart Mill, nem tett kirándulásokat a szépirodalom terére, mint annyi komoly tudós. S emellett az élete egyszerű, eseménytelen volt. Néptanítóságból, vasúti mérnökségen és hirlapíróságon keresztül a szintetikus filozófia rendszerének egész világhoz szóló írójává nőtte ki magát, anélkül, hogy más akart volna lenni, mint bölcsész és író. Egy ma még nem méltányolt emberfajta ő. A régi stílú világoktató apostol-természetű kellett hogy legyen s életérdekességével s szavának életteljességével, képekkel, költészeti sallangokkal hathatott csupán. A nagy tömeg lelkéhez még ma is ezek az izgató szerek nyitják meg az utat. De az igazi előkelők, akik azt akarják, hogy az elméjüket meggyőzzék s ne a szívüket megejtsék, tudják, hogy a jövő világtanítójának ez a dekoratív hatás nélküli, tiszta szellemkifejtő a tipusa. Spencer gyönyörű példája ennek a keletkező válfajnak. A mi tehát a szellemi élet mai fejlődési fokán sikereinek arányait csökkentette, az egyik legvonzóbb értékessége s különösen akik ismerik a szépirodalmi s művészi hatással nálunk is úzótt szellemi prostitúciót, megkönnyebbüléssel üdvözlik Magyarországon Spencer szellemét. Neki, a dicső aggastyánnak nincs szüksége ennek a kis zugnak a meghódolására, a magyar globus azonban egészségesedést és művelődést nyerhet belőle. Ezért félnek már a szelétől is a mi kis társadalmunk haladás-ellenes kizsákmányolói, s ezért fognak küzdeni érvényesüléseért és továbbfejlesztéseért mindazok, akikben az emberi fajnak s így ennek a fajrésznek a lelkiismerete is él.

A közvélemény divatjai.

Irta: Ferrero G.

Államoknak, népeknek és társadalmaknak csak úgy van lelük, mint az egyes individuumoknak. E lélek tartalmát adják azok a gondolatok és érzések, melyeket a közösséghez tartozó egyéneknek többsége egy adott időpontban kifejez; ezeket a gondolatokat és érzéseket rendszeresen ezzel a névvel jelölik: «közvélemény». A közvélemény, melyben valamely közösség lelke kifejezést nyer, időnkint változik, néha egy nemzedék folyamán, olykor egy nemzedék életében többször, és ezek a változások a nép életének legfontosabb jelenségei közé tartoznak.

Egy ilyen változás részben most ment végbe Európában, részben most van alakulóban. Mindnyájan érezzük, hogy a láthatatlan, megfoghatatlan jelenségek ama titokzatos világában, melyet az egymástól annyira elütő nemzetek lelkei alkotnak, valami megváltozott. A politikai események, az irodalmi izlés, az erkölcsök mindenütt ez új gondolatoknak és érzéseknek erejéről tanuskodnak. Lehetne-e csak úgy hozzávetőleg e változás néhány vonását meghatározni?

A közvéleménynek legélesebben kifejezett új vonását abban látom, hogy most könnyen felizgul és túlzásra hajlik. Ma Európa közvéleményében meg van az a feltűnő hajlam, hogy minden eseményt túlozzon, legyen az jó vagy balszerencse, érdem vagy igazságtalanság, nyomorúság vagy veszély; szúnyogokból elefántok lesznek; kavicsokból sziklatömbök.

Az Egyesült-Államokban a spanyolok ellen viselt könnyű és egyszerű háborút úgy ünnepelték, mint hóméri hőstettet; Angliában dicsőítették Kitchenert — kinek szudáni hadjárata, amikor pártatlan szemmel nézik, közönséges katonai séta volt, rosszul felfegyverezett, rendetlen barbár hordák ellen — akár egy új Scipio Africanust. Majd meg úgy látszott, hogy a kínai hadjárat, — melyről mindenütt azt harsogták, hogy hősies, dicsőségteljes, a civilizációt szolgáló vállalkozás, — meg fogja változtatni a világtörténelem eddigi folyását.

De minden események közül legjobban a búr háború mutatta, hogy erkölcsileg milyen betegek vagyunk. A háborút a búrok hihetetlen megrágalmazásával tették népszerűvé, elmondták róluk,

hogy kegyetlenek, tudatlanok, korlátolt, gyáva barbárok, akik az első puska eldördülésekor széjjel röppennek és megadják magukat. Így kezdődött a háború túlzott lelkesedéssel és hihetetlen reményekkel. Az angolok első kudarcai új, még durvább túlzásokra adtak alkalmat. A kontinensen egyszerre csak újongtak, hogy Anglia végre megbukott és hogy most már meg kell elégednie egy másodrendű hatalom szerepével. Az angolok pedig úgy viselkedtek, mint egy olyan nép, mely élet-halál küzdelmét vívja, és ez megint csak túlzottan tragikus magatartás volt akkor, amikor egy távoli gyarmaton háborúskodtak; de azért Austin, Victoria királynő «poeta laureatus»-a megírta az ódát, melyben polgártársainak melegen ajánlotta a római szenatus állhatatosságát, melyet a Cannae-i csata alkalmával tanúsított. A lelkesedésnek egy új, vehemens kitörése üdvözölte az első és talán egyetlen sikerét az angoloknak e hadjáratban, Kronje elfogatását és a hadsereg előrenyomulását Bloemfontein felé; ezen örömmámor hatása alatt azt hitték, hogy a háború már be van fejezve, a föld leigázva, míg azután eljött a kiábrándulás.

Ily módon Európa egy lázasan túlhevített, de azután megint könnyen elillanó lelkesedésnek lett a színhelye. Minden két esztendőben feltűnik, hol ebben, hol abban az országban egy író, művész, zeneszerző, akit kikürtölnek a világ legnagyobb zsenijének, amely csak valaha létezett. Nem tart sokáig és a közönség ráun és egy új csillag előtt hull a porba imádattal. Így volt ez most például a híres lengyel íróval, Sienkievicsessel és «Quo Vadis» című regényével. Egy esztendőn keresztül minden folyóirat minden számában cikkek hemzsegték a «Quo Vadis»-ról; a társalgás főtémája a «Quo Vadis»; a vasúton, fürdőhelyen, mindenütt rábukkant az ember egy-egy hölgyre, aki elmerült a «Quo Vadis» olvasásába.

Minden új uralkodót, aki trónra lép, úgy üdvözölnek, mint egy félistent, akitől csudákat várnak. Így volt ez Angliában VII. Edvárdal és amikor a múlt esztendőben III. Viktor Emanuel oly tragikus körülmények között lépett a trónra, egész Olaszországban kitört az istenítő rivalgásoknak valóságos járványa; a közönség azt gondolhatta egy pillanatig, hogy minden baj, mely az országot sújtotta, most már csudás módon megszűnt és hogy most mintegy varázsszóra egy új kor veszi kezdetét.

És a könnyen felizgulás és ez a túlzásra való hajlam Európa különböző országaiban össze van kötve valami önhittséggel, mely tíz év óta egyre nő és a modern világnak egészen idegenszerű alakot ad. Ma mindnyájan, a nagyok és a kicsinyek egyaránt, meg

vannak győződve arról, hogy ők az elsők, és minden nemzetnek a tulajdon fölényére vonatkozó bizonyítások tetszenek legjobban.

Minden nép magát tartja a világ első népének és hajlik arra, hogy — a többit megvesse. Európa közvéleménye csudálatos ellentmondással ing a legélesebb ellentétek között ide-oda, amennyiben egyrészt mindjobban terjed a világpolgárság tudata a különböző országok kulturája, közlekedése és a mindjobban egymásba fonódó gazdasági összeköttetések révén; másrészt azonban kiélezi a felbizgatott nemzeti büszkeség az ellentéteket, melyeket a haladó civilizációk ki akarnak egyenlíteni. Franciaországban a Dreyfus-krízis alatt, Angliában a Transvaal-háború legszerencsétlenebb napjaiban, a Párisban meg Londonban élő idegenek helyzete nagyon válságos lett. Rossz szemmel nézték őket, rájuk lestek és gyanúba fogták őket, sőt az utcákon meg is fenyítették őket. Franciaországban a nacionalistákat a részvét, melylyel a külföld a Dreyfus-per drámai eseményei iránt viseltetett, forrongásba hozta, mert ők az egész ügyet tisztára a franciák dolgának mondották; Londonban egy barátomat az utca népe majd hogy agyon nem ütötte, mert ő idegen létére vonakodott a nemzeti színeket kitűzni azon a napon, amikor Kronjet hozták, és a rendőrségnek kellett őt megvédeni.

Egy másik csudálatos ellentmondás, melyben ma Európa közvéleménye él, az ő ingadozása idealizmus és brutalitás között. Az erkölcsök és a nézetek kétségtelenül megfinomultak. A viszony apa és fiú, gazda és munkás, felső és alsó osztály, gazdag és szegény, kormány és nép között sokkal több tekintettel van mindenre, mint a mult század közepe táján; amennyiben e viszony sokat veszített előbbi zordonságából, hozzájárult az emberi méltóság egy finomabb megérzéséhez, mely minden osztályt áthatott.

A társalgási formák is sokkal udvariasabbak lettek. A keret megfinomult, a kényelem az alsó rétegekbe is behatolt, és a minden emberrel, de főleg az alsó osztályokkal veleszületett brutalitás már jelentékenyen lecsiszolódott. A katonai kiképzés, mely természeténél fogva éppen nem követelhet gyöngédséget és egyéb tekinteteket, még az is szelidebb lett, úgy hogy e katonákkal ma, — ha összehasonlítjuk az elmúlt idők, a mult század közepén dívó bánásmóddal, — úgy bánnak mint gentlemanekkel.

És mégis, vagy talán éppen e finomodás következtében, Európában egy új brutalitás kezd uralkodni, melyet idegesnek vagy cerebraლისnak lehetne nevezni. Ez a brutalitás részint a kegyetlen látvá-

nyok feletti örömben nyilvánul, mint Franciaországban, ahol a kormánynak el kell követni mindent, nehogy ott a bikaviadalok épp olyan kedvelt népmulatsággá legyenek, mint Spanyolországban. Másrészt a művészi és irodalmi ízlésben jelentkezik, mint például Angliában, ahol egy író, mint Kipling, lett az asszonyok, meg a felső osztálynak félistene, aki nagy előszeretettel foglalkozik írásaiban iszákos és könnyen verekedő katonasággal, barbár országokban hatalmaskodó kereskedőkkel, utonállókkal és lelkiismeretlen gazemberekkel, kiket idealizál. Más irányban meg a tömeg váratlan kitöréseiben nyilvánul. Párisban és egész Franciaországban a nacionalisták és a dreyfusardok verekedéseiket nagy fütykösháborúkkal fejezték be. Zola házáat a dühöngő nacionalisták vandalizmusa elöl a rendőrség védte, és hogy Dreyfus védelmének ártsanak, egész egyszerűen lelőtték Laborit. Angliában a délafrikai háború ellenei egy esztendőn keresztül nem tudtak gyűlést tartani, mert az imperialisztikus csőcselék botokkal meg kövekkel támadt rájuk. Hogy ez az európai népekben szunnyadó brutalitás milyen rettenetesen tud kitörni, ha nem fogja le a törvények hatalma, a józanság meg a közvélemény, ezt különösen a kínai hadjárat mutatta, mely újból váratlan példáját adta annak, hogy mily nagyon vesztheti el az európai a lelke egyensúlyát.

Ebből azt lehetne következtetni, hogy a civilizáció az embert kerülő utakon barbár hajlamokra és szükségletekre viszi, amint ő csak egy pillanatra is megfélemledik magáról. Az egyhangú hivatalos munka a modern társadalom lelkiismeretét eltompította. Mintegy reakcióképen ébred bennük és mindig hevesebben a hajlam egyre új izgalmak után, melyek az élet oly nagy részét képezik, és kielégítésére felhasznál minden eszközt, nem riad vissza a gyöngébbek leigázásától és más embereken elkövetett kegyetlenkedésektől sem. A bestiát az emberben még nem győztük le, ez csak alszik az ember lelkében a jelenkor megfinomodott kulturája közepette. Ezért kell a folytonos éberség és mindenek előtt a tömegek és a felső osztályok fáradhatatlan nevelése, hogy az állati természet fölébredése mindig ritkább, egyre ritkább legyen.

A tulajdon ingerültségünket fékezni, a hajlamot a túlzásra leigázni, az önhittséget a tényleges érdem okos megbíráásával lefokozni, mindenekelőtt a lelkünk brutális hajlamait könyörtelenül megsemmisíteni, ez kell hogy legyen a feladata mindazoknak, akik társadalmunk erkölcsi jólétét emelni akarják és a tömeg szociál-ethikai haladásáért küzdenek.

A nő kenyere.

Írta: Dr. Besnyő Béla.

A nőnevelés reformjának és a női kenyérkereset jogosultságának kérdése végre hazánkban is felvetődik. Annak az irodalmi és társadalmi harenak, melyet a nőemancipáció jeligéje alatt már évtizedek óta folytatnak a művelt külföldön, hullámai végre hozzánk is átcsapódnak. Nálunk persze az egész vita még az abc-nél tart — voltaképp azonban odakünn se jutott messzebbre. Az elmélet, a theoria odakünn is még azon rágódik, jogosult-e, megengedhető-e, hogy a nő önmagát épp úgy fentartsa, mint a férfi, odakünn is azzal fogy a sok papir, képes-e a nő a munkára, tud-e a nő úgy dolgozni, mint a férfi. Mind csupa kiinduló kérdés, melyek a női munka problémáját csak felállítják, de előbbre nem viszik. Ám ha a theoria nem is, de a praxis már nálunk is aktualissá, sőt megvalósulttá tette körülbelül 10—15 év óta a női munkát, a női kenyérkeresetet oly pályákon, melyek «a nőiességgel», «a háziassággal» és tudom is én még mivel, össze nem férnek. Ezen a téren pedig, túlzás nélkül mondhatni, talán előbbre is vagyunk sok művelt államnál, és, ha Isten és a törvényhozás is úgy akarja, még előbbre is leszünk.

A magyar polgári törvénykönyv tervezetének 99. §-a ugyanis azt mondja:

«Köteles az asszony a férjét keresetmódjában közreműködés által támogatni, sőt önállóan keresni is: ha közös életsorsuk ezt így hozza magával».

A 100. § így szól: «Férjét tartani a feleség akkor köteles, ha a férj erre vagyonhiány és keresetképtelenség okából nem képes».

A tervezet a női munka problémáját tehát úgy oldja meg, hogy a nőnek résztvétele a kenyérkeresés harcában nemcsak helyes, nemcsak ajánlatos — de szükséges, a nőnek nemcsak joga van dolgozni, követelni alkalmat és helyet az életküzdelem csatasorában — de köteles e harcban részt venni, köteles dolgozni, keresni.

A tervezet ma még csak tervezet ugyan és 100 szitán keresztülhajtása közben a sok ocsuval és pelyvával együtt, mely benne van, sok egészséges mag is ki fog belőle hullani, de a maga alapgondolataiban mégis nagyjában megmarad és így valószínűleg a

leendő codex is magában fogja foglalni a nőkérdés főntebb vázolt eldöntését.

Ha pedig így a fenti két szakasz megmarad, akkor óriási perspektiva az, mely ez intézkedések alapján szemünk elé tárul.

Mert mit jelent az, hogy a nő köteles keresni (mint a tervezet mondja)? Szentesítése ez talán a jelenlegi állapotnak? Korántsem. Ma a nő — a középosztályú nőről beszélek — nemcsak hogy keresni nem köteles, hanem ha egyszer férjhez ment, nem is kereshet. A társadalmi sorompók elzárják még attól a néhány pályától is, melynek felkeresésébe leánykorában félig-meddig már beletörődött a magát műveltnek nevező középosztály. Kenyerüket saját munkájukkal kereső leányainknak is tagadhatatlanul ideálja: a férjhezmenéssel együtt a robottól való megszabadulás. És valóban kicsi a kereső asszonyok száma, ha az özvegyektől és a végszükségben levőktől eltekintünk.

Ennek az állapotnak radiciter véget fog vetni az új törvény. A nő, bizonyos életkörülmények közt (99. §: ha a közös életsors ezt így hozza magával, 100 §: férj vagyonhiánya és keresetképtelensége) nem fog megelégedhetni a háztartás vezetésével, irányzásával, ki kell majd lépnie szűk háromszobás lakása ó-német butorzatú keretéből, harc-sorba kell állania, teljes fegyverzetben meg kell jelennie a megélhetésért folytatott küzdelem színterén.

A tervezet azt kívánja, hogy a nő keressen. Csakhogy ennél a lépésnél sem a törvényhozó, sem a társadalom meg nem állhat. A törvényhozónak meg kell adnia az eszközöket ehhez a kenyérkeresethez, a fegyverzetet a küzdelemhez, le kell rombolnia azokat az akadályokat, melyeket ma még a női kereset elé gördít. Az nem lehet a törvénytervezet intentiója, hogy a nő keressen, dolgozzon, de csak azokon a pályákon, azokkal az eszközökkel, melyek eddig rendelkezésére álltak. Ezzel csak azt a proletarizmust növelné, melyet ma is észlelhetünk a nőknek egyes, még pedig nagyon kevés pályára való szorítása által. A női kenyérkereset csak akkor lehet hatályos, csak akkor érheti el a tervezet által szem előtt tartott célt: t. i. önmaga, sőt esetleg családjá fentartását, ha a nő ott és úgy léphet fel keresőleg, ahol és ahogy a férfi azt teheti. A törvénytervezet is ezt kontemplálja, mikor a 99. §-ban úgy intézkedik, hogy az asszony férjét keresetmódjában (tehát bármely foglalkozású keresetmódjában) közremunkálás által támogatni tartozik. Nem tesz különbséget a keresetmódok közt, mikor a férjjel való közreműködést parancsolja, nem tehet tehát különbséget a

keresetpályák közt akkor sem, sőt akkor még kevésbé, mikor a 100. §-ban a nő önálló keresetéről és családtartási kötelezettségéről beszél, hiszen akkor a nőnek többet kell keresnie, állandóbb és biztosabb keresetforrásra kell szert tennie.

De nem állhat meg a tervezet szavánál a társadalom sem. A művelt középosztály, amely már ma is praktikusabb irányban neveli leányait, szakítani lesz kénytelen a női munka és kenyérkeresettel szemben táplált előítéleteivel. Fel fognak szabadulni a modern nevelés bár dédelgetett, de mégis mostoha gyermekei: a nők. Ha már ma is az a vezéreszme: tanuljon valamit a leány, mert esetleg rászorul az önálló kenyérkeresetre, ezentúl annak a tudatnak, hogy nemcsak esetleg szorul rá, de a legtöbb esetben köteles is lesz dolgozni, okvetlenül oda kell vinnie, hogy a nőnevelés épp olyan teljes, épp oly alapos lesz minden pályán, mint a férfiaké. A komoly szükség komoly nevelést és tanulást fog eredményezni.

Ez a komoly, tudatos és teljes nevelés meg fogja szüntetni azután azokat a mizériákat is, melyekkel a női kenyérkereset ma jár. A nő ma munkájával alig keres valamit, vagy legalább is aránytalanul kevesebbet, mint hasonló foglalkozással a férfi, másrészt meg konkurenciájával kiszorítja a férfit, vagy legalább is leszorítja munkája jutalmát, bérét.

A tervezet-mutatta látképben ez megváltozik. Ami ma a női kis munkabérnek főoka, hogy t. i. a nő csak végszükségben adja magát a munkára — és ekkor természetesen bármi áron — megszűnik. Megszokja a társadalom azt a gondolatot, hogy a nő maga keresse meg kenyerét, hisz a törvény még házassága után is megkivánja tőle. A jómódú család is dolgoztatni fogja leányát, épp úgy, mint ma megteszi fiával is, holott ennek keresetére sem szorul. Ezzel a nő önállóbb lesz, megszűnik a szükség okozta kényszerhelyzet és vele együtt a női bérek alacsonysága.

A nő egyenlő nevelésben és előkészítésben részesül a férfival, egyenlők lesznek — gazdasági nyelven szólva — a termelési költségek, így egyenlő lesz a munkabér is, melynek hiszen főtenyezője a termelési költség.

A legfontosabb újítás azonban az, hogy a nő előtt minden pálya nyitva fog állni, nyitva kell, hogy álljon. Megszűnik ezzel a női szellemi munkások egy pályára tódulása, ami ma okozója az alacsony női munkabéréknek egyrészt, a férfiak helyzete rosszabbodásának e pályákon másrészt. A női verseny szét fog osztódni a

legkülönbözőbb foglalkozások között és így megszűnik az a hatása is, hogy tönkre teszi úgy a nő, mint a férfi bérét.

Ami pedig azt illeti, hogy a nők részvétele által a munkások száma mégis csak szaporodik és így a kínálat nagysága mégis csak nyomni fogja az általános munkabért, ha nem is oly mértékben, mint ma egyes pályákon; erre a felelet csak az, hogy ez már nem a női munka kérdése, ez az általános szociális kérdés: a munkáskérdés, amely a női munkakínálat nélkül is megvan és amelynek megoldása egész más lesz, mint egyes osztályoknak a munkától való kiszorítása.

A női kenyérkereset kérdésének tisztára gazdasági és élettani az alapja. Alapja az, ami az egész emberi életé, t. i. a szükségletek kielégítése. Szükségletét ki kell, hogy elégítse mindenki, férfi és nő egyaránt. Ez megdönthetetlen igazság. Ép oly megdönthetetlenül igaz, hogy tehát alkalom is kell a szükségletek kielégítésére. Ezzel szemben az ellentábor csak egyet hozhatna fel, hogy t. i. a férfi és nő munkatehetsége és képessége közt lényeges különbség van. Ezt mi tagadjuk. Ha van különbség férfi és nő között, azt csak a mai helytelen társadalmi viszonyok, főleg a nevelés okozza. Neveljük a nőt úgy, mint a férfit, legyen társadalmi helyzete azonos a férfiéval, akkor e különbségek meg fognak szünni. A nő kisebb tehetségű, mondják, hisz agyának súlya átlag kisebb a férfiénál (ez talán a főfőérv). Ez ma igaz, de az agy súlya és fejlődése kapcsolatos a neveléssel és nemcsak a félművelt nőnek kisebb az agysúlya a Bismarckénál, hanem a műveletlen paraszté is. A nő szellemi képességei nem kisebbek a férfiakénál, csak fejleszteni kell őket.

A női munka ellen felhozott érvek leggyakoribbja az, mely a női munka folytonosságát támadja, illetve lehetőségét tagadja. Arra a fiziológiai tényre hivatkoznak, melyben a női hivatás kulminál s mely tudvalevőleg időnkint elvonja a nőt a mindennapi munkától. Álérv. Természeti tünetről lévén szó, elég természeti analogiával megcáfolni. A nőtény állat is szül kölyket, de azért épugy, sőt még inkább résztvesz a kenyérkereset harcában, mint a hímje.

Azt is mondják, hogy a nő munkája azért is kárhozatos, mert kisebb bérével a férfi nem tudja családját eltartani, a családi élet válik lehetetlenné. Ép fordítva. A férfi inkább mer majd családot alapítani, ha a nő is hozzá fog járulni annak eltartásához.

Legveszedelmesebb ellenfelei a női kenyérkeresetnek a humanisták, az emberbarátok. Belátják, hogy tenni kell valamit

szemben azokkal a statisztikai adatokkal, melyek azt mutatják, hogy majdnem annyi lány marad pártában, mint amennyi férjhez megy, hogy továbbá a férjes nőket sem tudják a férfiak mind eltartani. E társadalmi sebet az általános flastrommal: az irgalom, a könyörületeség, a jótékonyosság tapasztával akarják meggyógyítani. Nos, erről már igazán kár szót vesztegetni. A munkáskérdést is ez a jótékonyosság, a klerikalizmus és arisztokratizmus fegyvere mérgecsitette el — és nem fogja megoldani a nőkérdést sem.

A női szabad kenyérkereset és szabad nevelés ellen ujabban nálunk egy speciálisan magyar érv hangzott el. Báró Bánffy Dezső szegezte tollát a női munka ellen. Jelszava, hogy a nő házi köréből kilépve, elnemzetietlenkedik. Ne bántsuk most ezt a nemzeti jelszót. Annyi bizonyos, hogy a nő magyarságának legnagyobb biztosítéka, ha hazájában megkapja az alkalmat élete fentartására. Es ha, mint reméljük, ez törvénynyé fog válni, akkor joggal mondhatja majd a költő és voltaképen csak akkor mondhatja joggal, hogy magyar nőnek születni nagy és szép gondolat.

Megállt előttem.

I.

Megállt előttem, — óh beh karcsú volt, —
Szemembe nézett, mosolyogva szólt:
«Cigányleány, kóbor fekete lélek,
Az ajkad de piros, a fogaid beh szépek!
Egy csókot hogyha adnál! — Aztán mennék tovább».
A derekam nevetve fogta át
S az ajka megkereste ajkamat.
Aztán ment volna már, de újra visszatért.
«Csak egyet még — csak egyet» — rimánkodva kért
S örökre itt maradt . . .

II.

Mondd meg, ki vagy és mit akarsz velem?
És a lelkednek mi vagyok?
És nevetett a lány: «Csókolni akarok».
Mért nem vagy boldog, te erős, te szép?
S mi titkos tűz, mi szemedből kiragyog?
És szólt a leány: «Sírni akarok.»
S mért hagysz el engem egyetlen hived,
Ki utánad halok?
Súgta a lány: «Bűnhődni akarok.» Erdős Renée.

Tavaszi forradalom.

Rudyard Kipling.

A Vöröskutyával történt viaskodása után két évvel, Mowgli már innen-onnan tizenhétosztendős volt. De a kemény munka, jó táplálkozás úgy megacélozták, hogy jóval idősebbnek látszott. Félkezével több mint félóraig bírt lóbálózni a faágon; futtában kapta el a fiatal bakot és hajította félre az útból. A Bozót népsége, amely eddig az eszétől félt, most már ereje miatt is tisztelte, és a merre csak járt, füttyö-részésének pusztá hangja is már szélteben-hosszában megtisztította előtte az utat. Pedig a szeme olyan szelid volt! Még ha viaskodott, akkor se cikáztak úgy, mint a Bagheera párduc szemei, csak kitágultak és elevenekké lettek. Maga a Bagheera se tudta ezt megérteni. «A te szád éhes, a szemed pedig néma. Akár eszel, akár vadászol, akár úszol: sohase változik, mint a kőszikla szép időben és viharban.»

Ott heverték a dombon; alattuk terült el a Waingunga, a reggeli ködben fehér-zöld sávokkal borítva. Amint a nap feljebb hágott, a szürke gomolyagból csillogó vörös-arany tenger vált, majd szertefoszlott és a napsugarak hevíteni kezdték a száraz pázsitot, amin Mowgli és a Bagheera pihentek. A hideg évszak végire járt; a fáradt fák ott csüggték még lomhán a száraz levelek és csak úgy zúgtak-csörögtek, amint a szél közéjük lehelt. Egy kis ide-oda csapkodó levélke fölébresztette a Bagheerát, aki mély szuszogással szívta magába a friss hajnali levegőt. «Az esztendő megfordul» — mondá hátára fekve és mellső tenyerével az izgága levél felé csapkodott. — «A Bozót megy, előre. Itt van az új események ideje. A levél tudja.»

«A fű száraz», válaszolt Mowgli. «Még a Tavasz szeme is (ez a kis kürtformájú piros virág, ami a fű között bujkál) be van zárva . . . Bagheera, illik az a fekete párduchoz, a hátán heverészni és a levegő felé kapkodni, mint valami közönséges vadmacska?»

«Áóh!» sóhajtott fel emez. Talán oda se hallgatott.

«Mondom, nem illik a fekete párduchoz egyre csak nyögni, szuszogni és henteregni. Ne felejtse el, mi vagyunk a bozót urai».

— «Igaz, igaz. Hallom, Emberkölyök». Felpattant s leült a porba, fakó combjaira. (Most váltotta téli bundáját.) «Persze, hogy mi vagyunk a Bozót urai! Kicsoda van még olyan erős, mint Mowgli? Kicsoda olyan bölcs?» Olyan furcsa hanglejtés

ütötte meg ezekből a szavakból Mowgli fülét, hogy megfordult: nem gúnyolódik-e a fekete párduc? Mert a Bozót tele van olyan hangokkal, amik mást mondanak és mást értenek alatta. «Hisz én csak azt mondtam, hogy kétségkívül mi vagyunk a Bozót urai», ismétlé a Bagheera. «Van abban valami rossz? Nem tudtam, hogy az Emberkölyök nem akar már a földön heverni. Hát most szökni akar?»

Mowgli a térdeire könyökölt és a napfényben úszó völgybe bámult. Valahol lenn az erdők között egy kis madárka próbálgatta berekedt hangját csiszolni az első tavaszi dalhoz. Csak árnyéka volt annak a hangos csattogásnak, amit annak idején majd el fog fütyölni, de a Bagheera ezt is meghallotta.

«Mondtam, hogy itt van az új események ideje», dörögte a párduc, farkával csapkodva.

«Hallom», válaszolt Mowgli.

«Ez Feras, a piros harkály», szólt Bagheera. «Ő nem feledkezett meg róla. Most már nekem is elő kell vennem az én nótáimat», és elkezdett dúdolni, dorombolni magában, elégedetlenül meg-megismételve a verset.

«Még nincsenek vadak», szólt Mowgli lustán.

«Kis öcsém, hát mind a két füledre süket vagy? Nem hallod a nótámat, amit a tavaszra tanulok?»

«Majd megtudom amúgy is, mikor lesz itt az új évszak, mert majd akkor mind itt fogtok hagyni magamra. Igen, elszaladtok, és nekem, a Bozót urának magamban kell köszölnöm». Mowgli bosszús volt. Hanyatt feküdt, fejét karjai között pihentetve. «Aludni akarok Bagheera». A párduc is lefeküdt, s irigyen hallgatta, amint a Feras begyakorolja tavaszi énekét.

Az indus bozótokban majdnem minden átmenet nélkül megy át egyik évszak a másikba. Úgyszólván csak kettő van: a száraz és az esős évszak. Csak ha erősen belenézel a zuhogó esőárba látod meg mögötte mind a négynek rendes kerin-gését. A tavasz a legpompázóbb. Neki nem kell kopár földeket zölddel, virággal telehintenie, mint másutt. Ő csak megifjítja, újra életrehozza a sínylódó természetet, amely a tél kegyel-méből tengődött. És ezt olyan remekül teszi, hogy nincs a világon olyan tavasz, mint a Bozótok tavasza.

Mowglinak mindig nagy gyönyörűséget szerzett az évszakok változása. Ő pillantotta meg legelőször a Tavasz szemét a fűszálak alatt és az első tavaszi felleget, ami sehol se olyan szép, mint a Bozótban.

A csendes tavaszi eső — elefánt-esőnek hívják — fél-mérföldnyi területben zuhogott alá a Bozóra, az új leveleket elevenzöldre fényezve. Majd halk dörgéssel elvonult, páros

szivárványt hagyva maga mögött. Az egész bozótnépség megmozdult. Két fiatal farkas jött az ösvényen lefelé, hogy helyet keressen magának a tavaszi viadalhoz. (Mert a Bozót törvényei megtiltják a viaskodást ott, ahol az egész falka láthatja.) Nyakuk szőre merev volt, mint a drót; dühösen lapultak, vonaglottak a földön, az első összecsapáshoz készen. Mowgli előugrott, hogy torkon ragadja őket és a levegőbe röpítse, mint ahogy azt a játékoknál vagy a falkavadászatnál szokta. De még sohasem avatkozott bele ilyen tavaszi viadalokba. A két fenevad előreugrott és leverte a földre. Mowgli rögtön felpattant és már előhúzta a kését és fente a fogát, hogy megölje őket, nem másért, mint csak azért, mert viaskodni akartak, amikor ő békében kívánta őket látni. Meghajolva táncolt körülöttük, hogy bármely pillanatban beléjük döfje a kést, de egyszerre mintha ereje elhagyta volna, lehanyatlott kése. Visszatette a hüvelybe és várt.

«Meg vagyok mérgezve», mondá végre. «Mióta felmondtam a barátságot a Piros Virágnak, — mióta megöltem Shere Khant, senki a falkából még nem bírt velem. Ezek pedig csak közönséges lógósok, kis nyomorultak. Erőm elhagyott; most már meg kell halmom. Oh, Mowgli, mért nem ölöd meg mind a kettőt?» A viadalnak vége volt, a győztes farkas elfutott s Mowgli egyedül ült a feltúrt véres földön, hol késére, hol karjaira nézett és átfutott rajta a keserűség és boldogtalanság érzése, mint ahogy a tuskót elönti a víz.

Azon az estén keveset vadászott és csak valamicskét evett, hogy meglegyen az ereje az ő tavaszi ünnepéhez. Egyedül evett, mert az egész Bozót-népség oda volt dalolni és viaskodni. Tökéletes fehér éjszaka volt (ahogy a világos tavaszi éjjelt nevezik). Az egész természet zöldje mintha egy hónapot fejlődött volna reggel óta. A meleg moha mélyen lesüppedt lábai alatt, lágy, fiatal fű nem szúrta meg élével és az egész Bozót hangja úgy zúgott, mintha a holdsugár siklott volna végig egy hárfahúron, az új évszak teliholdjáé, amely teljes fényét hintette sziklákra és mocsarakra, tuskók és folyondárok közé és átragyogtatta azt a sok millió levélen. Boldogtalan létére is hangosan dalolt Mowgli az élvezettől, amint nekiment vándorlásának. Inkább szökés volt ez, mert azt a hosszú, lejtős utat választotta, amelyik az éjszaki lápok felé vezetett a főbozótón keresztül, amelynek rugalmas pázsitszőnyege elfojtja a lépések hangját. Közönséges emberfiának sok ide-odabotorkálásába került volna ez az út, de Mowglit megedzett izmai úgy vitték tova, mint valami tollat. Ha fatuskó vagy kődarab mozdult meg lábai alatt, ügyesen ugrott félre. Ha elfáradt a

gyaloglásban, felkapaszkodott a fára és ügyesen vetette magát ágról ágra, az út irányában. Voltak mély sziklával körülvett hasadékok, amelyekben a virágok nehéz illatától lélekzeni is alig bírt; sötét lomb-alagutak, ahova csak halvány sávokban szűrődött a holdfény; sűrűségek, amelyekben mellig érő növényzet akadozott lábaiba, kulcsolta át derekát, buckák, amik között egyikről a másikra ugrálva haladhatott csak, felriasztva a kis rókákat. Hallotta messziről, hogyan feni a vaddisznó agyaráját egy fatörzsön, majd találkozott vele útjában, amint villogó szemmel és tajtéktól csöpögő szájjal ront neki a fa kérgének. Vagy szarvak csattogása ütötte meg fülét és látta, mint viaskodik két bős sambhur, szügyéig lehajtott fejjel, tele vérsávokkal, amik a hold fényében fekete csíkoknak látszóttak. Távolabb a Jacala krokodil böggött, mint a bika.

Így haladt tova, hol ujjongva, hol dalolva, amíg a virágok illata nem jelezte, hogy közel jár a Lápokhoz, amik az ő vadászterületének a legszélén is túl messze terültek el.

Közönséges ember fia itt is összeroskadt volna a harmadik lépésre, de Mowgli a lábával is látott és ügyesen átgázolt az indák és tuskók között, anélkül, hogy a szemeit kellett volna segítségül hívnia. Benyomult a láp közepére, rohantában felrebentve maga körül a vadkacsákat és leült egy mohos fatuskóra. A mocsár eleven volt már körülötte, mert a madárnépség nagyon ébren alszik tavaszkor. De egyik se vette észre őt, amint ott ült a fatuskón és szövegnélküli dalokat dúdolva szedte ki kérges, barna talpaiból a töviseket. Úgy érezte, mintha minden boldogtalanságát otthagytá volna a Bozótban; és amint éppen belefogott egy új dalba, újra előfogta a bánat — még tízszerre erősebben, mint azelőtt. Még hozzá a hold is lenyugodott. Mowgli elképedt. «Hát így vagyunk!» szolt félig hangosan. «Idáig is eljött velem», és hátranézett, hogy meglássa, igazán ott áll-e mögötte. «Nincs itt senki . . . Meg vagyok mérgezve», szolt a rémülettől elfult hangon. «Mérget ettem tudtomon kívül és ezért elhagyott az erőm. Félttem, vagy nem is én félttem, Mowgli félt, mikor a két farkas viaskodott. Ez biztos jele annak, hogy mérget ettem . . . De mit gondolnak vele a Bozótban? Ok dalolnak, üvöltenek és viaskodnak és csoportokban futkároznak a holdsugár alatt: én pedig — jaj nekem! — itt halok meg a Lápok között attól a méregtől, amit ettem.» Ugy sajnálta saját magát, hogy csaknem sírva fakadt. «És aztán meg fognak találni az iszapos vízben . . . Nem; inkább visszamegyek a Bozótba, hogy a Gyülekezet hegyén haljak meg és Bagheerához, akit szeretek, ha ugyan nem a völgyben üvöltöz már valahol.» (Befejezése következik.)

BOLYONGÁS. (Svájci levél.) Ma, napfényben, beléptem a templomba az apostolok tornácán át és a köteles tisztelettel: «J'entre dans sa Maison avec le respect quit'est dû.» A katedrális odabenn merev, bús és díztelen. A kérlelhetetlen s fönséges protestánsok egyetlenegy szegény kis sulpiciusi szobrot sem hagytak meg itt és az Ur a kereszten, sehohsem látható. Hajdan, ezelőtt ötszáz esztendővel, a katolikus hit dicsőségére emeltetett e ház. De Calvin tudvalevőleg mindent felforgatott e vidéken. Csak a Montblanc áll még és komor családja, fehér homlokkal, súlyos gondokba merülve.

Az épület roskadozó falait roppant gerendázat támogatja kívül; idebenn, az erkélyen, zenés munkások az orgonát javítgatják, mint beteg tüdőt az orvosok. Olykor megbúgatják, meglehelletik. S akkor igen fájdalmas hangok panaszkodnak: Cserebogár, sárga cserebogár — az idő be eljár!

Oh istenem, micsoda irtóztató rengetegből szól vissza e beteg hangszer kürtölése... És folyton kisír, valami gyötrelmes hűséggel, és mindég csak egyetlenegy hang, egy mély sikoly, miközben a falak mentén a sírokat járom s olvasom a dicsérő felírásokat, a szép és előkelő neveket, amelyek a kőbe vésett betűkkel egyetemben elmosódtak az időben.

A múltban minden csak fonnyadt repkény, tört márvány és porladás. A halál, egy bizonyos ponton túl még az emlékét is megfojtja annak, akit hajdan a földről elragadt. Olykor egynémely érzelmesebb vándor szívszorongva áll meg ugyan az ifjú Orlov Katalin hercegnő fekete márványsírjánál és miként Hamlet, eleped: «De hiszen én szerettem őt!» Ime a képzelet romantikája, amint bánatos játékot űz az Ismeretlen hamvaival és az elporhadt szív éjszakáját a lehetetlen emberi vágy mint gyászféklya bevilágítja. De valójában az imádott hercegleányt sohasem láttuk a vár erkélyén, vagy távoli kertjében a magas mályvák között, amint jött volna felénk, enyhén hátravetett fejjel, oly lassan, egészen lassan és mégis lelken-dezón...

Mások is vannak itt, az orosz kisasszonynál régebbi halottak, szegény Bódog pápa — az ötödik — és Pransen Ottó lovag, a nagyszerű levante. Az ő emlékük mindössze a régészek hideg elméjében él, — ha a régészek gondolkodnak. Tőlük tudom én az idősb Dumas feljegyzéseiből a Pransen Ottó szerelmes élettörténetét, amelynek a késő órában nem is szatirája, de nemes acélkérge van...

Egy távoli éjszaka — 1393 nyarán — D'Estavayer Perardius, bős lovag, hazatért a hegyekből, hol heteken át medvére vadászott. Míg harci népével jönne zord várkastélya

irányában: ime a tó mentén, a repkényes törpe lapun egy magas szál legény menekül. Perardius utána száguld, nem éri el, de megismeri: az ifjú Pransen Ottó. Akkor jön vissza a bős lovag, véres szakállal, mert dühében az ajkát átharapta. Szép hitvese, Belp Katalin, a párducbőr-nyoszolyán várja. De itt idegen szerelemnek illata árad, a megzavart gyönyörnek fuldoklása... s a menekvő levente árnya még ott rebben a falak mentén.

Másnap, hajnalban már, az összes csatlósok s fullajtárok az Estavayer lobogói alatt a harci riadót fújják. A terebély tölgy alatt, hol bölcsen igazságot oszt, VII. Amadéus, szavojai herceg megjelen.

— Mi baj, Perardius? — szól a bős lovaghoz.

Emez, a meggyalázott férj haragját a szíve mélyén rejtette el: a szenny és szégyen az ő dolga, ezt ne tudja más. Es Pransen Ottót hamis váddal, az összegyűlt tömeg előtt orgyilkosnak hirdeti, mint aki a szavojai herceg élete ellen tör. Roppant zsvivaj támad s a fegyverek lázas csörgésén át a kürtök üvöltének.

— Itt állok — kiáltja Perardius — és felelek e vádért lovagi kardommal, halálig.

Legott harci torna készül, a két vitéznek rettenetes mérkőzése. Pransen nemesen elhallgatja, hogy egy régi sebe alig hegedt be még s a karja erőtlen... De sőt némán elfogadja a küzdelem minden feltételét: a lándzsán kívül két kard s egy tör illeti meg a feleket. Istenem, mindez kevés a Belp Katalin öleléséért! Mert a legyőzöttnek két keze veendő, ha nem vallaná be — Ottó a bűnt, ha ő a legyőzött, Perardius a vád gazságát, ha viszont ő lenne a vesztes.

A vesztes Pransen Ottó. De míg a bős lovag ott térdel rajta, vajjon mit valljon be szegény? A két kezét nyújtja csendesen; s a Perardius kardja mint a villám lecsap reájok és leszabja őket. Belp Katalin remegve gondolt e kezekre, melyeket a harc után a hóhér elégetett. — Egy fehér márványsirboltban egy ifjú nő pihen: lady Strafford Canning. Lord Strafford, a férje, szinte őrjöngött e veszteség kínjában s Lausanne városa e páratlan hitvesi fájdalmat honorálta, amikor a fiatal grófnőt a katedrálisban temetteté el. Lord Strafford lázasan sürgönyözött Firenzébe, a derék Bartolininak: «Hamar szobrot, hamvvedret fehér márványból drága hitvesemnek!» A síremlék öt hónap múltán megérkezett Lausanneba — Lord Strafford épen aznap nősült meg másodszor... A fehér talapzat szűzisége agyon van vésve: «Henrichettae conjugii dulcissimae» és még sok minden, egy roppant phraseológia —

Mors! — eheu! — és hasonló egyebek, ami nekem már eleve valóban gyanús vala.

Szegény lady Strafford Canning! És a többiek, Orlov Katalin, Bódog pápa s Pransen lovag — sápadt árnyok így felém lebbennek magányos bolyongásom közben. De most már — adieu! Ti itt maradtok, nekem még mennem kell tovább.

Lausanne, június elején.

Szomory Dezső.

Az ember.

Ha fent az egeknek villámtüze lobban,
Zuhogó zápor dől és dörg a vidék,
Fenhéjázó ember! jégverte lakodban
Sápadva remegsz, míg künn vad rohanatban
Vágtat a vihar és a menny tüze ég!

A haragvó Isten, gerjedve reátok,
Haragja szele, mint port, szerte zavar!
Mebántott kegyelmét sírva kiáltjátok,
Imává töredezz szátokban az átok...
De újra feledve villám, zivatar.

Ha síma habokon arasznyi létünknek
Törékeny csolnakát jó szél tereli:
A holtra riadt szív zord álmai tűnnek...
Hahotáz démona pokolbeli bűnnek,
Szivünk szenynyel, ajkunk átkokkal teli!

Oh büszke királya egy semmi hazának:
Ember! kit a végzet gyászleple takar.
Fénytelen bolygónkon bolygó komor árnyak...
Nagyokra kicsiny, kit e földre kizártak!
Arasznyi az élet és béna a kar.

— Építsetek ott fent, roppant hegyek ormán
Temérdek kövekből órjas templomot!
És mind, akik éltek, egy táborba forrván,
Üvöltsetek égre! S a szentegyház tornyán
Ezer harang zúgjon rémes dallamot!

Üvöltsetek égre, vasvesszővel verve
Szédült lelketeknek puha sátorát!
Egy szörnyű imában milliók keserve
Zörgesse a mennyet: Jehova ne verje
Elpártolt fiait, ne verje tovább!

S ha ekkor az égnek kapuja kitárul,
S felhők tetején az Úr lelke ragyog:
Döntsétek le házáat a hegyek ormárúl!
Fejetek loccsantva sziklán, üdv díjául,
Lesztek komor éjben hulló csillagok!

O I á h G á b o r.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

A kutyánk.

Egy téli zord reggelen még aludtunk, mikor kinyílt az ajtó, s egy bundás kis kutyát tett be az apám.

A kutya fehér és vörhenyes szőrű volt és feketeszemű. Mindjárt felkaptuk az ágyba, s ő vidáman játszott velünk.

A kutyát egy paraszt ember hozta, s mikor az apám azt kérdezte, hogy mi az ára, az ember kitérően felelt:

— Kutya zordon idő ez uram!

Vagyis rábízta az apámra, hogy adjon érte amennyit akar.

Apám jól mulatott a paraszt megjegyzésén, s hogy a kutyának név is kellett, lett a neve Zordon.

Ez a kutya gyorsan megnőtt, mindig vidám volt és okos.

Nekem nem volt a faluban olyan játszótársam mint ez. Szinte elválhatatlan volt tőlem. Mikor szánkáztunk is, vidám ugatással rohant velem le a dombról, s kísért vissza, hogy megint lerohanjon.

Pedig én sokszor megréfáltam. Hogy szeretett egy-egy kötélrabbal huzakodni, én az árok felé irányoztam a hátrálását, s mikor ő azt gondolta, hogy az erejének engedek, a szeme ragyogott a boldogságtól; nem gondolt az árokra. Az árok partján mikor megrántotta a kötelet, hirtelen elbocsátottam, s ő hanyatt bukfencezett be a vízbe.

Olyankor kedvtelenül rázta a bundáját; félreült és szemrehányó pillantásokat vetett reám.

A macskánk.

A macskánk hamúszín-szürke állat volt, s ha becsületről lehet beszélni macskánál, hát becsületes is.

Én azonban nem hiszek a macskabecsületben, s inkább annak tulajdonítom ezt a becsületességet, hogy bőven kapott tejet. Két tehenet fejtünk, s órála nem feledkezett meg az anyám.

De talán komolyabb macska volt mint más: mink legalább nem játszottunk vele. Mindössze egyszer emlékszem, hogy rátettük az asztalra és papirost kötöttünk a farkára. A macska örülten forgott a papiros után, s végre is leesett; talpra esett, de az asztalláában megütötte a fejét.

Attól fogva nem mulatozott velünk.

Egyszer, ahogy a padláson járok, nyávogást hallok egy sarokban. Hát valami négy kis macskakölyket látok ottan. A szemük aznap nyillott, s némelyik csak félszemmel nézett a világba.

Kapok egy rossz szakajtókosarat, s belészedem a kölykeket; viszem le nagy örömmel a szobába.

Ott mindjárt nagy játékot kezdünk: birkóztatjuk őket, gurítunk nekik golyót, kötünk a nyakukba pántlikát.

Egyszer csak befut az öreg macska, s megáll a kölykeinél. Nézi elmeredő szemmel, hogy mi történik? De csak egy percig nézi. A következő percben hozzám jön és hizelegve, simulgat a térdemhez, aztán az öcsémhez, aztán az anyámhoz. Majd a kicsinyeihez ül, s amelyik hozzámegyen nyalogatja, frizirozza, miközben félig lehunyja a szemét.

Hanem aztán nem tudom mit gondolt: egyszer azt látom, hogy megfogja az egyik kölykét a nyaka bőrénél: fölemeli és magasan tartott fejjel viszi kifelé.

Hova viszi?

Ment, ment át a konyhán, ki az udvarra, át az udvaron, fel a padláslétrán. És így hordta vissza a padlásra valamennyit.

A patak.

Házunk mögött nagy kert volt, az uraság konyhakertje, s e mögött a rét, mely elnyúlik a falu közepéig. Ezen a réten két patak van. Az egyik körülbelül méteres mélységű s mindig tele van vízzel, a másik ölesnél is mélyebb,

szélesebb medrű, de száraz időben alig folydogál benne több víz, mint amennyi egy palack száján kifér. Ez a víz különféle kanyarulatokban sétálgat a mély árok homokos fenekén. Itt-ott tócsákban gyülemlik meg, néhol meg csaknem egészen lebújik a föld alá.

Azért is a neve: Hótt-patak.

E két patak környéke volt az én fő játszóhelyem. Nyáron a Hótt-patakot elrekesztettük földdel s mikor a víz meggyült benne, seregesen fürödtünk. A falu minden gyereke így fürdött. Néha öt helyen is el volt rekesztve a patak.

Itt fogdostuk az apró ebihalat, itt vágtunk fűzfaveszszőt; itt csuszkáltunk télen.

Tavaszzal persze a Hótt-patak is megáradt: sárga szennyes víz özönlött benne, itt-ott tajtékot, fadarabot himbálva. Ilyen áradás idején hosszú gerendát vagy fatörzset nyujtottak át a Hótt-patakon a falubeliek s így jártak át itt-ott a néhol alig egy araszos pallón.

Magam is átmentem sokszor egy-egy ilyen veszedelmes hídon. Az öcsém (négy—öt éves akkor), belém kapaszkodott hátul és csendesen jajgatott. Én is féltem, de azért egyszer se estünk a vízbe.

A bugyli-bicska.

Egyszer késes tót járt nálunk. Apám, ma sem értem hogyan: csupán nézéssel fölismerte, hogy melyik a vas, melyik az acél? Vett is az anyámnak konyhakést s hogy a bugyli-bicskák közt is talált egy jó acélra, azt is megvette.

Ettől fogva mindig azzal a nagy fanyelű bicskával evett.

Tavaszzal, mikor levedett a fűzfa, elkértem tőle a bicskát, hogy hadd csináljak sípot.

— Itt a bicska, mondotta; de e nélkül haza ne gyere!

A Hótt-patak partján vágtam a vesszőt. A bugyli-bicska beleesett a vízbe.

A víz akkor körülbelől félméteres volt.

Én ijedten kaptam a vízbe s kerestem ide-oda tapogatva a víz fenekén.

Már viszi a víz, gondoltam, és cipőstől, ruhástól rohantam a vízbe, ide-oda markolászva, amerre gondoltam, hogy a bicska megyen.

S mentem a vízben, mentem folyton kapdosva, keresgélve. Eljutottam a Kajlamalomig. Itt aztán lemondtam a reményről, hogy a bicskát megtalálom: bementem lucskosan, dideregve a malomba, s egy korpás zsák mellé huzódva álltam mély aggodalomban.

Ezalatt valaki hírül adta nálunk, hogy a patak vizében futok a malom felé. Anyám kétségbeesett. Nosza ahány cselédünk volt, mind utánam rohant. Végre a legényünk talált meg a malomban.

Én aztán sírva mentem vele haza, s előre éreztem, hogy dolga lesz a pálcának.

Apám már a ház előtt várt, de egy rossz szóval se bántott. Anyám azonnal levetkőztetett és betakart az ágyba.

Folytatjuk.

Knut Hamsun:

Virágének.

Künn jártam rég a temetőn,
Jobb dolgom nem akadt.
Ott alszik régi szeretőm
Virágos hant alatt.

Sírján egy rózsza lángszínűn
Csókot hintett felém . . .
Virágot sírről tépni bűn,
De azt letéptem én.

S szívembe szórta illatát
A régi szerelem . . .
De jött aztán s karjába zárt
Szép élő kedvesem.

A lángkarú, a lángölű,
A kéjjel égető . . .
Azóta, — láng hogy' volna hű? —
Ki tudja, merre ő!

A síri rózsát akkor, ott
Óh, mért is tűzte fel?!
Hő keble-halmán hervadott,
Pusztult vad kéjben el.

S hő keblek halma, min felém
Lángszínű rózsza int,
Ha csábít most, úgy érzem én,
Mintha sír volna mind.

Fordította: Telekes Béla.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

16.

Igy tartott ez soká. Egyszer már beteg lettem a sok emésztő izgalomtól.

Gondoltam: meghalok. Örültem neki, de csak nem komolyan. Előbb szerettem volna valami nevezetes rosszat tenni neki, magamnak, mindkettőnknek. Meddig volt ez így, istenem!

Tovább mint egy évig. Akkor aztán... Különös, hogy megtörténhetett. Hogy ilyen nagy igazságtalanságok eshetnek itt lenn. Vagy nem is volt igazságtalanság? Talán szerettem? Ki mondja, hogy nem. Beteg voltam a vágyakozástól. Elkeseredett, a magam gyávasága miatt. Ő — ostromolt. De láttam: nem is nagyon erőszakosan. Rám hagyta az egészsét. Ahogy tetszik. De kínálta magát, mosolyogva és türelmesen. Én utáltam már. A szemébe mondtam, hogy megvetem. Elhitte, nem fájlalta. A lábaimra borúlt, csókolta a földet, ahova léptem. Így, ha láttam, a fejét, a gyönyörű gonosz fejét, egy ütéssel szétzúzni lett volna kedvem.

Mondtam is neki:

— Ha megölném! Ha megölhetném!

— Tegye meg. De most rögtön.

Sírtam dühömben, tehetetlenségemben. Azt mondtam, tegyen velem, amit akar.

— Nem, semmit — mondta ő. — Amit te akarsz.

Nem sietett, nem mohóskodott. Megvárta, míg összemlik bennem minden akarát, míg vége szakad minden vivódásnak. Akkor is várt még, hogy a könnyeim fölszikkadjanak, melylyel magamat, a leányt, előre elsirattam.

Amikor aztán megnyugodtam, amikor már mosolyogtam, amikor már a láz parokszizmusa átolvadt valami csendes önmegadásba: akkor jött és szépen, nyugodtan — királyok bánhatnak így kis polgárlányokkal — egy kis szerelemmel, de okosan — elvett magának.

Mit mondok? megadta magát.

TIZENEGYEDIK ESTE.

Különös idők voltak ezek, Emma. Szerencse, hogy akkor nem tudtam gondolkozni, különben nagyon, de nagyon boldogtalan lettem volna.

De nem voltam az. Éltem. Álomban. Ködben, aminek színe, fénye, világossága volt. Mit tudtam, mi van körülöttem, mi van bennem! Mit bántam a napokat, a heteket, amik jöttek és múltak, különös, édes egyformaságban. Semmi, semmi. Egy kicsit dolgozni a napos délelőttökön! Ebéd után egy könyvvel a pamlagon végigheverni. Nem olvasni, álmodozni a semmiről, a mindenről. Aztán várni az alkonyatot. ~~Őt.~~ Csak hozzásimulni, panaszkodni neki, félig sírva, félig mosolyogva.

— Mit tett velem? Mért tette? Most már én rom vagyok! Mondja, nem vet meg? Hallgatni a kacagását, évődését! Tűzbe borulni a pillantásán, a játékszerévé válni, akit ide-oda dob. Beszívni a hangja melegét, amint mondja:

— Te asszony, te én asszonyom, forró, piros virágom, remegő állatkám, istennőm!

Aztán megesküdtetni, hogy nem csal meg, hú hozzám. Meg újra szemére vetni a rosszaságát. Aztán, ha búcsúzóban: ráborulni a keblére, átfogni a térdeit, nem bocsátani el.

Ez volt minden. Így volt mindég. Közben nagy, igazi művészörömek, amiken együtt lelkesedtünk. Egy képem, ami a párisi kiállításon nagyon feltűnt. Mindenfelől dicséret. A lapok az arcképemet hozták. Írtak rólam. A legapróbb és leghanyagabb vázlateimat is elkapták. A mester büszke volt rám, dicsekedett velem. Pályatársaim szerettek, ünnepeletek. Csodának kiáltottak ki. Egy leány, huszonegy éves, mesés talentum és csodaszép.

— Látja, — mondta ő, — ez azért van, mert engem szeret. Én keltettem fel magában az asszonyt s vele együtt az igazi művészt.

Elhittem. Elfogadtam. Hálás voltam érte. Akkor kezdtem körülnézni kissé az emberek közt. Társaságot fogadtam, magam is eljártam ide-oda. Mindenütt szeretet, ünneplés, hódolat fogadott. Nagy szerelmek támadtak körülöttem és szert tettem komoly és értékes emberek őszinte barátságára. Ő látta mindezt és örült rajta.

— Így, nagy lányom! És most előre. És csak magasabbra. Minden joga megvan ahhoz, hogy a legtöbbet kívánja meg a maga számára.

— A legtöbbet kívánom, — feleltem én, — hogy szeressen engem. Hogy engem szeressen.

Mosolygott.

— Hiszen szeretem. De ez nem fontos. Maga se gondolja, hogy az. A fontos: a jövő. A maga művészi és asszonyi pályája.

— Nekem semmi sem kell, csak ha szeret. Akár soha ecsetet a kezembe nem vennék. Elbújnék magával. Lennék a — felesége.

A felesége. Egyszerre jött és kipattant ez a szó, hirtelen, váratlan, úgy, hogy mind a ketten meglepetve néztük egymást.

— Igazán! Ez is van. Beh különös, hogy egyikünk sem gondolt rá eddig.

És ugyan miért nem? Miért? Egyszerre megzavarodtam; nem tudtam, mit gondoljak magam felől, hogy ilyen fontos, elsőrangú szempont, amilyen a házasság, kikerülte a figyelmemet.

Feleszméltem, nagyot néztem, úgy mondtam:

— Igaz is! Miért nem vesz el engem feleségül? Miért nem vett el már előbb?

Rám bámult.

— Jó kérdés. Szerencsére elég humoros is, meg ha az ember komolyan venné, kénytelen volna önmagáról elismerni, hogy gazember. Míg így —

— Én komolyan kérdelem, — mondtam és merőn néztem.

— Komolyan? Ez baj! Komolyan akarna a feleségem lenni? Egy koldusé? Egy cigányé? Egy senkié? Megbolondult? Én férjnek való anyag vagyok talán? Ha az volnék: megházasodtam volna ezelőtt tizenöt esztendővel. Akkor még volt mire. Huszonhárom éves voltam és sok hajam volt. És valami nagy akartam lenni. De nem lehetett az asszonyok miatt. Tetszetős fiú voltam, nagyon lefoglaltak a maguk számára. Úgyszólván lélekzeni sem hagytak. Dolgozni is csak éppen annyit dolgozhattam tőlük, hogy éhen ne haljak. De néha enni sem volt időm. Nem hencegek, ne higyje. Ha én megnősülnék, egy pár igen jó és kedves, becsületes asszony lenne rosszá bánatában, dühében, kétségbeesésében, amiért elhagytam őket. Holmi ostoba gazembernek a nyakába varrnák magukat, míg így szépen megvannak mellettem jó helyen. Én vigyázok rájuk, tanítom őket. S férjük ha tudná, tán hálás is volna. Mert sok olyan ember van ebben a városban, aki, anélkül hogy tudná, nekem köszönheti a boldogságát. A feleségét kitanítottam izlésre, műveltségre, a lelkét megnemesítettem, jó hitvessé, jó anyává tettem, holott eleinte nem volt az, minthogy a férjek nagyobb része nem tudja, hogy kell bánni az asszonynyal. S hogy lehetne most ezeket a megnyert, megtisztított lelkeket a kárhozatba lökni? Ez igazán rosszaság volna.

Úgy néztem rá, mint egy bolond.

— És én, mi vagyok én? És mim maga nekem?

Komolyan, minden póz nélkül meghajtotta a fejét:

— Te az én királynőm vagy, ki nekem parancsol, kit szolgálnom édes kötelesség, kinek, hogy magához fogadott, cipője porát leborulva áldom. Te az én királynőm vagy. A Genie, az Asszony, akinek joga van parancsolni velem, alázatos szolgájával s ki az útból félreállíthat minden lelki-furdalás nélkül, minthogy se eskü, se hűség nem köti hozzám, minthogy én is soha egy percig hű nem voltam hozzá, nem soha, még akkor se, még aznap se, mikor előttem bimbóból rózsává kivirult, búbájos, hatalmas asszonynya lett. Ezt tudni jó. Ezt tudni kell. Ha titkolnám, rossz volnék. De így van. Amikor méltóztatsz engem, mint fölösleges házi-butort az ajtó elé dobni, attól fogva nem is ismerlek, nem is láttalak. Csak képed lesz sugaras emlékemben. Csak a te glóriás koponyád fog felém világítani messziről. De hozzád soha, se jóval, sem mással nem közeledem. Minek is? Hogy utadban álljak, gyönyörű törekvéseidnek legyen gátja? Ejh, nem. Miattam beszélhet rólad előttem ezer ember. Nem hallom. A dicsérőkkel dicsérlek. A gáncsolónak közömbösen fordítok hátat, minthogy pofonverni őket oktalanság volna, melylyel neked ártok. De ha hívsz, akár szeszélyből, akár szerelemből, akár rosszaságból hívsz magadhoz, megyek. És leszek neked egy hétre, egy napra, egy órára az, aki voltam. És első csókommal letagadom, elhazudom, megsemmisítem, amiket most mondtam. Tudod, hogy meg bírom tenni. Igen, ez kötelességem veled szemben, aki több vagy, mint más. Így, most tudod, ki vagyok, mit érek. Akár rögtön ki is dobhatsz. Csak ints. Menjek? Ne jőjtek vissza? Ahogy akarod.

— Borzasztó vagy, — mondtam neki.

— Nem a. Ilyen vagyok. Ilyenné lettem. Te tudod, hogyha elküldesz magadtól: bizonyos megilletődéssel hagylak el. S amíg a kocsimig leérek: szomorú leszek miattad. De viszont azt is tudod, hogy innen egyenesen egy asszonyhoz megyek, ahol szintén jó helyen vagyok. Árva, szegény, elhagyatott azért nem leszek. Ne sértődj meg azon, hogy így egy vonalba állítalak téged másokkal. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy közted s a többi asszony közt nincs nagy különbség. De egyáltalán nincs nagy különbség szerelem és szerelem között. Értem ezt magamra. Mert ti asszonyok egyenkint és együtt mind különbek vagytok nálunk ebben. Jobb is volna, ha leköpnétek és megrugdosnátok bennünket, ahelyett, hogy ránk bízátok magatokat. De persze, nem tudjátok, hogy kik vagyunk. Csak később, csak később.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

16.

— Mehetünk vissza, — szólta Borisz franciául. — Kedvesem — mondá az anya kérő hangon és megfogta fia karját, mintha az érintésével megnyugtathatta, vagy bátoríthatta volna. Borisz nem szólt semmit; kabátját le nem vetve várt és kérdőleg nézett anyjára.

— Lelkem — fordult a hercegnő nyájas hangon az ajtónállóhoz — tudom, hogy Kirill Vladimirovics gróf nagyon beteg... hiszen amiatt is jöttem... Én nem zavarok, barátom... Csak Bazil Szergejevics herceggel kell beszélnem. Jelentsen bel!

A kapus mogorván húzta meg a jelzősinórt és felkiáltott az emeletre:

— Drubecki hercegnő Bazil Szergejevics herceghez!

Az anya rendbe hozta színes selyemruhájának ráncait, benézett a nagy velencei falitükörbe és felsietett félrehágott cipőiben a szőnyeges lépcsőkön.

— Fiam, megígérted nekem — szólta újra fiához, és simogatással bátorította. Ez lesütött szemmel követte anyját.

Beléptek egy terembe, amelynek egyik ajtaja Bazil lakosztályaiba nyílt. Éppen útbaigazítást akartak kérni az eléjük siető szolgától, amint az egyik ajtó bronz-kilincse megmozdult és belépett Bazil herceg, házias pongyolában — csak egy rendjelet tűzött ki — egy szép, fekete férfival. Ez volt a híres pétervári Lorrain doktor.

— Tehát biztos? — kérde a gróf.

— Errare humanum est, hercegem, válaszolt a doktor franciásan recsegtetve az r-eket.

— Jól van, jól van...

Megpillantva Drubeckiéket, köszöntéssel elbocsájtotta az orvost és némán, de kérdő tekintettel közeledett amazok felé. Borisz észrevette, milyen mélyen gyászos kifejezést öltött egyszerre anyja arca, s könnyedén elmosolyodott.

— Milyen szomorú körülmények között kell találkoznunk, herceg... Hogy van drága betegünk? — kérde a hercegnő, mintha meg se látná, milyen hideg, sértő tekintet meredt reá. A herceg hol az anyára, hol a fiúra vetett kérdő pillantást. Borisz udvariasan tisz-

telgett. Bazil nem is hederített a köszöntésre; fejének és ajkának egy mozdulatával válaszolt a hercegnő kérdésére, hogy a beteg állapota reménytelen.

— Lehetséges? . . . — kiáltott fel Anna Mihajlovna. — Óh, ez rettenetes! Iszonyú elgondolni . . . Ez a fiam — tette hozzá Boriszra mutatva. Személyesen akarta köszönetét kifejezni. — Borisz újra szalutált.

— Higyje el, hercegem, az anya szíve sohase fogja elfelejteni azt a szívességet, amit nekünk tett.

— Örülök, hogy tehettem valamit érdekükben, kedves Anna Mihajlovna — szólt a herceg kabátjával babrálva. Viselkedésében és hangjában itt még sokkal több fölény volt Anna Mihajlovnával szemben, mint Scherer Annette estélyén.

— Igyekezzék lelkiismeretesen szolgálni és méltóan viselkedni — szólt komolyan Boriszhoz. — Nagyon örülök . . . Most szabadságon van? — kérdé tovább közönyös hangon.

— A parancsot várom, kegyelmes uram, hogy bevonuljak, — válaszolt az ifjú, elharapva boszúságát a herceg sértő viselkedése miatt, és nem mutatva semmi kedvet ahhoz, hogy vele társalgásba bocsájtkozzék. De nyugodtan és tiszteletteljesen beszélt, úgy, hogy a herceg figyelmesen kezdte nézni.

— Az anyjával lakik?

— Rosztov grófnőnél, — válaszolt Borisz, hozzátéve: kegyelmes uram.

— Az a Rosztov Ilja, aki elvette Sinsin Natáliát — magyarázta Anna Mihajlovna.

— Tudom, tudom, — válaszolt a herceg szokott monoton hangján. — Sohase birtam felfogni, hogyan mehetett Natália ehhez a faragatlan medvéhez. Iszonyú ostoba és nevetséges figura. Azt mondják, még hozzá erős játékos.

— De azért jó ember — jegyzé meg Anna Mihajlovna, szánakozóan mosolyogva, mintha ő is tudná, hogy Rosztov gróf megérdemli ezt a véleményt, és csak sajnálná a szegény öreget.

— Mit mondanak az orvosok? kérdé egy kis hallgatás után, megint felvéve a szomorú arckifejezést.

— Kevés a remény — válaszolt a herceg.

— Pedig mennyire szeretném az édes bácsi m-nak még egyszer megköszönni mindazt a sok jót, amit értem és Boriszért tett. Keresztapja neki — tette hozzá olyan hangon, mintha ez az újság nagyon megörvendeztetné a herceget.

Bazil herceg elgondolkozott és homlokát ráncolta. Anna Mihajlovna átlátta, hogy a hercegnek a gróf végrendelete körül vannak aggodalmai és benne is valami vetélytársat lát. Eltökélte, hogy feltűzeli csak azért is. — Ha nem is érezném azt az igaz, odaadó szeretetet a bácsikám iránt, — a «bácsika» szót különös gonddal és határozottsággal emelte ki — ismerem jellemét, — olyan nemes, nyíltszívű; de csak a hercegnők vannak körülötte... és ők még nagyon fiatalok... — Fejét közelebb hajtva súgta: — Eleget tett már utolsó kötelességének? Milyen drágák ezek a végső percek! Most már ügyse lehet rosszabbul, elő kell készíteni rá, ha annyira oda van már. Mi asszonyok — folytatta nyájas mosolygással — mindig tudjuk, hogyan kell ilyen dolgot elintézni. Okvetlenül látnom kell őt. Akármilyen nehezemre is fog esni... hiszen már hozzászoktam a szenvedéshez.

A herceg belátta — mint a hogy azt már Scherer kisasszony estélyén tapasztalta — hogy Anna Mihajlovnatól nehéz megszabadulni.

— Nem volna neki nagyon izgalmas ez a viszontlátás, kedves Anna Mihajlovna? — mondá. — Jó lesz estig várni. Az orvosok krízist jósoltak mostanra.

— Lehetetlen várni, ilyen percekben! Gondolja meg: a lelki üdvösségéről van szó! Oh milyen borzasztó ez a keresztényi kötelesség...

Az ajtó nyílt, s kilépett rajta a grófnak egyik hercegnő-húga, mogorva, hideg arccal.

A herceg feléje fordult. — Nos, mi van vele?

— Ahogy volt. De hogy is gondolja: ilyen lárma... — szólt a hercegnő, Anna Mihajlovnára, mint valami idegenre pillantva.

— Ah, chère, alig ismertem meg — szólt emez, boldog mosollyal sietve feléje. Nemrég jöttem meg; rendelkezék velem, majd segíték a b á c s i t ápolni. Képzelem, mennyit fáradtak — tevé hozzá, bánatos szemfogatással.

A hercegnő nem felelt semmit; még egy mosolygással sem, hanem kiment. Anna Mihajlovna lehúzta keztyűit és elhelyezkedett egy karszéken, mint valami megszállt hadipozícióban és felszólította a herceget, hogy foglaljon helyet mellette.

— Borisz! — szólt fiához, — én bemegek a grófhhoz, a bácsihoz, te meg fiam addig menj Pierre-hez és ne felejtsd el átadni neki Rosztovék meghívását. Talán el sem fogja fogadni, — fordult a herceghez.

— Ellenkezőleg — szólt a gróf, aki láthatólag nem volt a legjobb kedvében. — Nagyon örülnék, ha megszabadítanának ettől a fiatalembertől... Itt ül a nyakunkon. A gróf még egyszer sem kívánta látni.

Vállát vont. Boriszt egy szolga elvezette a fölépcsőn le, s aztán egy másik lépcsőn fel, Pierre-hez.

XIII.

Pierre-t, aki még mindig nem jutott ahhoz, hogy pályát válasszon, tényleg kiutasították kihágás miatt Pétervárról. Az a rémhírtória, amit Rosztovéknál róla ujságoltak, az utolsó szóig igaz volt: Pierre a medve-rendőr afférben bűnrészes volt. Néhány nappal ezelőtt érkezett Moszkvába, és, mint mindig, atyja házában szállt meg. Sejtette ugyan, hogy a pétervári eset az egész városban ismeretes, és hogy a gróftól környező asszonyságok, akik őt amúgy is rossz szemmel nézik, felhasználják majd ezt a botrányt ellene: mégis, mindjárt megérkezése napján látni akarta természetes atyját. Amint belépett a nagy fogadóterembe, a hölgyek rendes tartózkodási helyére, üdvözölte rokonait, akik kézimunka mellett ültek. Hárman voltak. A legidősebbik, átlátszó bőrű szikár, mogorva leány (ugyanaz, akinek Anna Mihajlovnával volt az a barátságtalan találkozási felolvasott; a fiatalabbak, mindketten szép, pirosarcú lányok, akik úgyszólván csak abban különböztek egymástól, hogy egyiküknek arcát az ajak alatt levő anyajegy tette szebbé és érdekesebbé, himeztek. Pierre-t úgy fogadták, mintha valami hazajáró lélek, vagy dögvészes beteg lépett volna a szobába. A legidősebb nővér abbahagyta az olvasást és ijedt szemmel nézett rá; a másik is nagyon rémült arccal fogadta. A legfiatalabbik, akinek kedves arcát a lencse díszítette, a himzőkeret fölé hajolt, hogy elrejtse mosolygását, amire már előre készítette a bekövetkezendő jelenet. Egy pamutszállal kezében a mintát vizsgálta nagy buzgalommal, és alig bírta visszatartani a nevetést.

— Adj' isten, kuzín, meg se ismer?

— Dehogyan nem: nagyon is!

— Hogy van a gróf? Láthatom őt? — kérde Pierre esetlenül, mint mindig, de zavar nélkül.

— A gróf testileg és lelkileg beteg, és úgy látszik, maga gondoskodik részére minél több lelki szenvedésről.

— Láthatom a gróft? — ismételte Pierre.

Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A meteor-elmélet.

A föld egy elefánt hátán nyugszik, az elefánt egy tekenős béka hátán áll: így ábrázolja ezt India világnézete. Mi nagyon felvilágosodott emberek vagyunk és ha India világnézetéről van szó, igen fölényesen kérdezzük, hogy hát a tekenős béka hol is tartja a lábait. Kár, hogy a változatosság kedvéért egy ilyen szegény indusnak nem adtuk értésére azokat az alapelveket, amelyeket mi oly büszkén a természet fejlődéstörténetének nevezünk és ami jobb is, meg bölcsőbbis — állítólag — minden vallásnál és mondánál. E tan alapján a gerincesek magasabb fajai a gerinctelenek alacsonyabb rendjéből lettek, a gerinctelenektől azután sok mindenféle fok vezet lefelé az «öslények» nyüzsgő világába.

Ezt megérteni az indusnak nem esnék nehezére. Az öslények birodalma — ez a tekenősbéka; a gerinctelenek birodalma az elefánt, mely azután széles hátán hordja a teremtés koronáját. Eddig tehát minden rendben van. De — az öslények tekenős békája hová rakja a lábait?

Igen, hova rakja a lábait? Ez igen kényelmetlen kérdés, és hogy milyen zavarba hozott már nem egy természettudóst, azt a «meteor-elmélet» hüledező felelete mutatja. Ez azt mondja, hogy egy szép napon a mi földünkre, mely akkor még teljesen lakatlan volt,

egy meteordarab zuhant. Hogy honnan jött, azt nem tudjuk, de az ő szülőcsillaga bizonyára ismerte a szerves életet. Mert e meteordarabka valamelyik szögletében ott gubbaszkodott egy vagy több «legsalsóbbrendű élőlény». A föld éppen akkor már annyira kihült, hogy a legsalsóbbrendű élőlények nem égtek nyomban oda. Termékenyek lettek és szaporodhattak, puhányok lettek, meg gerinces állatok, négylábuak, meg emberek.

Ugy-e, ez a felelet elég furcsa? persze, az indusnak, nem pedig az európainak. Hogy hol is áll az öslények tekenős békája, kérdezte az indus és az európai fantáziája egy még nagyobb tekenős békát mutatott neki, melyen a kicsi tekenős jó erősen megvethette a lábait.

De komolyan: egy pillanatig se kételkedjünk az érték fölött, melyben a két tan egymástól különbözik. De mi nem vagyunk méltóak e gazdag örökségre; gyermekes büszkeséggel mindig arra utalunk, ami már megvan és nem vesszük figyelembe, amit még meg kell tenni. A föld története, amint azt a fejlődéstan újra elmondja, két részre oszlik. Az első részben szó van az «élettelen»-ről vagy «szervetlen»-ről (anorganikusról). Itt elmondják nekünk, mint vált el a föld a naptól, tüzes cseppfolyós gömbje lassanként mint kérgesedett meg, mint fejlődtek a különböző kőzetek, mint jött létre a víz körforgása. De mind

ebben még nem mutatkozik, úgy mondják, sajátos és voltaképpen élet. A hajtó erőt, mely az egyiktől a másikhoz vezet, ne keressük magában a földgolyóban, hanem kívül a világegyetemben. Föltételezzük, hogy ott künn hideg van, hihetetlenül hideg és hogy a világegyetem összehúzó hidege a föld felületét kőkéreggé dermedti, és hogy az egyre nagyobb számban felbukkanó vegyi elemek csupán csak fagyási termékek.

Néhány szóval legalább is utalni kell a világuír óriási hidegének és a csillagok belsejében létező megfelelő melegnek «bizonyítására». Amikor a föld kérgét fúrták egy bizonyos mélységig, állandó hőnövekedést állapítottak meg, lég-hajón ha mentek: megfelelő hőcsökkenést a magasban, ez volt minden. Ha tekintetbe vesszük az aránylag szinte elenyésző utakat, melyek a megfigyelés rendelkezésére állottak, (a legmélyebb fúrás 1066 méter, a föld átmérője pedig 12,715 kilométer!) akkor nyomban eszünkbe jutnak tudósai a hajdan kutyanélküli szigetnek, ahova egyszer egy fiatal kutya tévedt. A megfigyelő tudósok rémildözve megállapították, hogy az állat farka rövid időn belül kétszer oly hosszúra nőtt, míg a test súlya csak néhány fonttal gyarapodott és most azt a törvényt szövegezik, hogy a kutya fejlődésénél a fark mértani, a test súlya pedig csak számtani haladvány szerint nő, hogy tehát amikor az állat súlya 50 font lesz, a tudós szigeten végig egy mért-

földes fark fog húzódni. E misztikus sziget tudósait neveti az egész világ és az ő megfigyelési időszakuk mégis egy aránylag nagyobb töredékét foglalta magában az egész lehetséges megfigyelési időnek, mint az, átvive a térbe, azoknál az embereknél volt, akiknek szavára elhitték a világegyetem hidegének alakító erejét.

Eddig tart az anorganikus történet hajtóerőivel az új természetan első része. És most egy hosszú szünet kezdődik, melyet csak annak a titokzatos meteornak lezuhanása szakít meg. Ő hozza most az életet a földre. Legelsőbb is szegényes alakban. De fejlődésének megvan a kedvező föltételei, ki tudja használni a föltételeket és felviszi egészen az emberig, meg az ember munkájáig. Ehhez már az az első hajtó erő persze nem elég. A szervesnek, minthogy annyira különbözik a szervetlentől, kellett a fejlődés külön törvénye. Végre megtalálták azt a külön törvényt, mely ugyanolyan jelentőséggel bír az «élő» természetre nézve, mint a «holtra» a világegyetem hidege. Küzdelem a létért — így hitták azt, ami ezentúl minden élőlényre csak úgy les, mint az aether hidege a csillagokra. Olyan ellenségesen és — olyan előmozdítón. Mint ahogy az aether hidege a csillagokat egymástól megkülömböztette és őket rendszerbe fogta, így a létért való küzdelem az egyes lényeknél különösebb szerveket fejlesztett ki és ezzel sajátos szépséget adott nekik.

Írókról — könyvekről.

SERÉDY GÁBOR. A világpolgár, az ultramodern művészet-től átszántott félemler, az életnek csak a szépért, érdekesért rajongó, szellemes dillettánsa, ismert és előszeretettel rajzolt alakja immár a legújabb magyar irodalomnak is, mióta típusai mind jobban szaporodnak a máskülönben oly egészséges, rusztikus magyar földön. Ezek a dekadens aestheták, kik nem járnak a földön, nem élnek a mában, a holnapban, csak magasan szárnyaló eszmékben, túlfinomult érzékek öntudatos mámorában, csakugyan új típusai társadalmunknak, akiket — ellentétben az elmúlt évtizedek klasszikus nevelésű lateinereivel — nem az irodalom, de a képzőművészet idomított át művészelkekké. Ezek a kontempláló, a hangulat örökös rabjaivá esett akaratbetegek nem azonosak az északi irodalom komoran melancholikus és fájó rezignációban letört hőseivel, legfeljebb nyugoti testvérei emezeknek, akik a párisi műtermek cynikusan szellemes, excentrikus és mámorító levegőjében születtek, vagy — amennyiben magyar talajról szakadtak oda — e keserűen szkeptikus, babonás és pesszimista, de ízig intellektuális és művészi környezetben vedlettek át a décadence virágaivá. Serédy Gábor — az ifj. Kórányi Frigyes regényének hőse — is ebből a túlfinomultságában elernyed, fantasztikus vágyakkal s álmokkal

telített, töprengő és akcióra képtelen internacionális társaságból való. Amíg Párisban, a nagy világváros zűrzavaros, bódító kulturájának forgatagában él, lelke, ha önmagával nem is harmónikus, de valami álmatag összhangban együtt dobog a hozzá hasonlókéval. Ám odahaza újra megszólalnak benne a vérrel együtt átörökölt elvek, hagyományok, emlékek és kötelességek. Az ősi családi kúria, a konzervatív és hajlíthatatlan Serédyház, a köznapi környezet, az élet apró, semmitmondó eseményei, sőt maga a köztudat, megértetik vele, hogy «egy Serédynek» nem az élet öröme, nem saját boldogsága az életcélja, létezésének jogcíme — «egy Serédy» csak láncszem, mely tovább kell, hogy adja az utódoknak, amit rábíztak az ősök; melynek tovább kell vinnie a család életét, megőriznie, szaporítania, ha bírja, a család tekintélyét, vagyónát; melynek úgy kell élni, amint atyja élt, úgy gondolkozni, amint atyja gondolkozik. Serédy Gábor szabadon és új irányban fejlődött egyéniségének összeütközése a régi magyar nemesi tradíciókkal — ime, ez a Kórányi regényének tárgya. De a tragikuma nem az, hogy megalkuszik, hogy letér önmagának kiszabott útjáról s így lelkében el nem altatható disszharmónia támad, hanem ellenkezőleg az, hogy itthon is hű marad álmodott hitvallásához és a döntő küzdelemben a külső

világ helyett a maga szellemi világát választja. Ezért bukik el s kiszikkadt, megcsalódott, összetört lelkével ezért kell magát összetiportatnia a «végzet» által, mely — a szerző szerint — «a Mindenség ősakarata... embertől nem függő, emberileg beláthatatlan, millió és millió eseményből s körülményből nemzedékeken, századokon át leszűrődött szükség kényszere... amivel szemben az emberi akarat lázongása csak annyi, mint légy koppanása érckapun...»

Látnivaló: a regény megoldása — ha úgy tetszik morálja — erősen konzervatív és nemzeti tendenciákat szolgál, felerészt szinte hypermodern milieuje s a stíljében is erősen megnyilatkozó modern törekvés dacára. Nem vitázunk a könyv szerzőjével — sokkal jobban tiszteletben tartjuk a művészi szabadságot — de a szerző jóhiszeműségébe vetett hittel reméljük, hogy Serédy Gábor nem a modern kulturember törekvéseinek csődjét van hivatva illusztrálni. Elvégre a Montmartre cabaret-iben eltöltött pár esztendő s néhány velencei Tintoretto ismerete még nem adja meg a Serédy Gáboroknak azt a teljes fegyverzetet, ami a modern, tehát internacionális kulturember a megcsontosodott hagyományokkal vívandó küzdelemre képesítené. Éppen ezért, eme különben szimpatikus, de korunk hőséneke csak látszó férfiú bukását meg sem is siratjuk, sem miatta el nem csüggedünk. Serédy Gábor nem a mai Magyarország, csak a mai — délibábok hőse. — A könyv stílje még nem egészen egységes, de a dia-

lógok keresett és így nehézkes választékosságáért nem egy helyütt színes és valóban művészi leírások és nagy jellemzőképessegre valló megfigyelések kárpótolják az olvasót.

BANG HERMANN. Mi a desillusio? — Vannak emberek, a kik már nem élnek, noha nem haltak meg; nem élnek, csak nézik az életet. Ott állnak a nagy országút mellett és nézik a tovahaladókat és gúnyolják őket, a miért élnek, mozognak, remélnék — hisz nincs mit remélni. És vajjon mi dobta ki ezeket az útból? Mi volt az, ami megszüntette életüket? — Némelyek hiába küzdöttek, fáradtak céljaikért; meg sem birták közelíteni és azt mondják, minden ideál elérhetetlen, ábránd, légvár. Mások elérték céljaikat, meglátták ideáljukat és látták, hogy az hitvány, semmirevaló és odaálltak az út szélére hirdetni: minden ideál hitvány, semmirevaló. És vannak közöttük olyanok is, akikkel semmi baj sem történt, akik nem csalódtak, mert nem reméltek semmit, a kik odaálltak az út szélére, mert állni kényelmesebb, mint járni, mert érdekesebb nem remélni, mint remélni. Vannak finom lelkek, akiknek a desillusio létrehozására nem kell önmagukon tapasztalni a világ kegyetlenségét; egy nagy szenvedés látása elég. A Bang Hermann nőalakjainak modellje — saját vallomása szerint — az édes anyja volt. És mi baj érte ezt az asszonyt? Miféle csapás sújtotta le annyira, hogy fiának is remény nélkül kellett maradni? Semmi. Csak a szívében

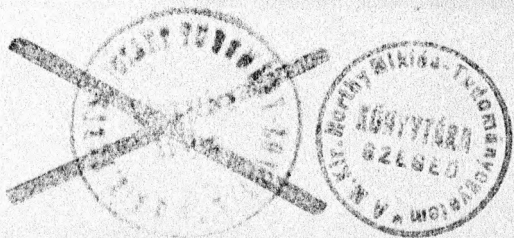
élt egy melódia, melyet sohasem bírt eldalolni; csak a lelkében élt egy reménység, mely sohasem teljesedett be; csak várt valamire, — talán valakire — ami sohasem jött el. És várt, várt — és várt; egész életén át keresett idegesen, kapkodva, nem is tudva, mit akar voltaképen és — semmit sem talált. Mik a legnagyobb tragédiák az emberi életben? Azok, amelyekről senki sem tud. Együtt van egy társaság; jó barátok; idegenből jött, ott meggazdagodott, boldog házas ember fogadására. Vacsoráznak, beszélgetnek, közönséges dolgokról, közönséges hangon és egyszer két szempár találkozik, a beszélgetés kettőjük között tele van rejtett célzásokkal; senkisé is vesz észre semmit; két ember akkor találkozott, mikor már késő. Ez a «világ folyása». A hogy Hermann Bang egy kis novellájában leírja. És ha ezeket a nagy, legnagyobb tragédiákat csak azok érzik, a kik tönkremennek belé, a világnak pedig fogalma sincs róla, ki biztosíthat minket arról, nincs-e mindenütt szenvedés, tragédia, a hol csak érző emberek élnek? Hisz látni nem lehet; csak sejteni: azt is néha. Mít ér az egész élet? Mi a célja egész létünknek? Nem tudunk semmit. Ez a világnézete a Bang könyveinek. És mít ér ez a világnézet? Mít ér a világnézet egyáltalában? «Öreg embereknek megjön az eszük», mondja egyhelyütt Bang, «de ez nem használ sem nekik, sem másoknak».

L. Gy.

A forradalom.

LEVÉL FÓLYÁRÓL. Azt hisszük, senki sincs kétségben aziránt, hogy a csákovai főszolgabíró nagy úr, sőt biztosan tudja mindenki, hogy nagyobb, mint a belügyminister és nagyobb, mint a törvény. Mert a törvény csak írás és papiros, a belügyminister pedig, aki életet adhatna neki, sokszor nagyon messze van. Ha eljutnak hozzá, segít ugyan és igazságot tesz, de a szegény főlyai parasztember hogyan merne panaszkodni a főszolgabíró ellen, akinél nagyobb hatalmat nem ösmer. Akiról itt szó van, Gagyán Miklósnak hívják és földművelő Temes-megye Folya községében. Az a szörnyű bűne, hogy szocialista merészel lenni és ezzel magára vonta Győry csákovai főszolgabíró haragját. Hogy pedig miként nyilvánul az, mikor a főszolgabíró haragszik, arra nézve ide iktatjuk Gagyán Miklós levelének egy részét:

«Éjszaka 10 óra csendőrök jöttek és ott kellett hagyni az házamat és feleségemet és gyermekemet és megkérdeztem az csendőröket hogy miért és magunk se tudjuk csak a főbíró parancsa és aztán ott áltam a csend-

öröknél reggelig a község házában reggel fél négy órakor elkisértek csákovára az főszolgabíró hivatalára és azt kérdezte a főszolgabíró hogy nem kapott-e parancsolatot az ministériumtól hogy ki menyjen a falúból? nem kaptam és kértem a főszolgabírót hogy miért? azért mert csocsilista és lázittya az országot és én azt kérdeztem hogy micsoda lázítást teszek én, azért mert szocialista vagy, én nem engedem, hogy ott lakj a faluban és onnan elkisértetett banlaki főbíróhoz az pandurokkal, a banlaki főszolgabíró azt kérdezte, hogy miért hoztak ide zsuppon? azért hogy szocialista vagyok — és más bajt nem tett? nem! csak azért és aztán nem adott engedélyt hogy menjek haza és az csákovai főszolgabíró ezt mondta, hogy ha vissza mén a községbe akkor fizet négyszáz koronát, büntetve lesz és kérem szépen, hogy legyenek oly jó szívvel irántam hogy ettől az bírságtól megszabadíjanak. legyenek oly szivesek hogy csillapíják le, hogy velem békét hagyjanak mert én nem lopok se nem gyilkolok.»

Amint ebből látnivaló, szegény Folya György abban a téves hitben élt, hogy a főszolgabírónak a tolvajok és gyilkosok üldözése a kötelessége. Most már megtanulhatta, hogy nem így van. ♡♡

Színjáték.

UJHÁZY.

Nem írt az elmúlt héten — játszott. És kedvünk volna a kedveért a «Régi nagy színészek» sorozatát az «Új nagy színészek» sorozatával fölcserélni és a jellemrajzokat vele kezdeni. De a művész két legutóbbi nagy szerepe bizonyosság nekünk arról, hogy befejezett essayt, kerek jellemzést írni róla nem lehet, mert meglepetésekkel szolgál, pályáján új utakat most nyit, immár nemcsak tanítani, de tanulni is tud. Hatvan éves korában igazi alkotó szellemnek mutatkozik, átlépi művészetének kissé szűk határait és olyan külön helyet kér magának a művészet történetében, amilyen stallum nincs egy században, csak öt-tíz. A kis csoport élén — ez új korszakban — Duse áll az idősebb Salvinivel és a magyarok közül, — férfi részről — aki hozzájuk tartozik, mi csak egyet ismerünk: Ujházyt. A jel, ami azokat megkülönbözteti, benne és rajta van a legvilágosabban. Óriási kedély, megvesztegető és különös egyéni kedvesség, a gyermeknek romlatlan természetessége, együtt a nagy, öntudatos, a legmesszebbre számító okossággal. A legnagyobb ritkaságok közül való, hogy színészetre adja magát egy kiválóan eszes emberi lény és még ritkább, hogy a kivételes intellek-

tus fejlődjék ez egyoldalú, bizonyára szép, de veszedelmes mesterségben. Ujházy, a kis csoporttal együtt, e ritka jelenségek közé tartozik. Egy velük abban is, hogy a maga bőre teljes fenntartása mellett bújik bele az ábrázolandó alak bőrébe és a maga egyéniségét nem rendeli alá semmiféle alakoskodásnak. Egy régies iskola és egy újra lábrakapott szegényes új irány azt parancsolja a színésznek, hogy mindenféle teknikai, olcsó eszközökkel maskarát játszszi és feledje el magát. Akinek nincs erős énje, ezt megteheti, de mi természetesebb, hogy Ujházy a «Vén bakancsos»-ban is, a Nemzeti Színház új darabjának, «A titok»-nak öreg urában is: Ujházy először. Őt föl lehet ismerni azonnal, amint a színpadra lép, valamint Duse, akár Cleopatrát, akár Gauthier Margitot játszszi, legelsőbbben is Duse. Szükség van úgynevezett kínosan alakító színészekre is, de a nagyok mégis csak azok, akiknek nem a repertoireja, hanem az egyénisége gazdag. Hogy milyen gazdag az Ujházyé, az fényesen tűnt ki most Pierre Volff darabjában: «A titok»-ban, egy nagyon ügyes, szentimentális, de humoros, régi módi, mégis raffinált komédiában. Ilyen kedves, gondos, szives nem volt talán még soha. Ha nem a forró tavaszon, hanem a hűvös őszen játszáknak e darabot: egy pár telet kitelelnek vele és a

nemzeti színháznak van új Constantin abbéja. Mi különben «A titok» apáját, az Ujházy legújabb alakját többre tartjuk, mint az öreg abbé kedves figuráját. Ez színesebb ugyan, de az új kreáció finomabb, összetettebb és nehezebb feladat is. Amióta Ujházy Constantin abbét először játszotta, mind nőtt fölfelé, a képességei mind kibontakoztak, ujak jelentkeztek és mindenek fölött distingváltabb lett. Fejlettebb, önállóbb és tökéletesebb művészi egyéniség, mint ő, ma nincsen a magyar művészet egyetlen terrénumán sem.

b. s.

Joyzelle, Maeterlinck öt felvonásos «szerelmi története», amely nemrég került színre a párisi Gymnase-ban, különös és csodás, mint egy álmkép. Beszélnek benne virágokról, csillagokról, lelkekről. Az egész történet valami perverz érzékiség levegőjében mozog. Az apa, aki el akarja csábítani a fia szeretőjét, a varázsló, félelmes titokzatosságával, a kihalt kert, mely újra feléled egy szép szűz lába nyomai alatt: megannyi szokatlan jelenés, váratlan hatás, s mindez beburkolva csengő-bongó, hangzatos versbe, amelyben a mértéknek egyhangúságig szabályos hullámozása annyira magával ragadja a hallgatót, hogy a felvonásközök alatt tiszta alexandrinusokban rendeli magának a frissítőket. — A szerelmi história elég egyszerű. Joyzelle és Lanceor hajótörést szenvednek a varázsló Merlin szigeténél. Lanceor fia Mer-

linnek, de ő erről nem tud. Joyzelle-t szereti az apa is, a fiú is. Egyiküknek, és pedig annak, aki nem bírta megnyerni a lány szerelmét, meg kell halnia. De mint-hogy Joyzelle Lanceort szereti, ezért a varázsló minden hatalmában álló eszközt felhasznál, hogy megakadályozza a két ember boldogságát. Tört vet Joyzelle-nek; hűtlennek tünteti fel Lanceort, — de siker nélkül. Végre egy viperával mérgezteti meg szegény vetélytársát: Joyzelle agyontiporja a kígyót, de az ifjú élete most a szörnyeteg kezében van. Ez légyottot kér a leánytól Lanceor megmentéseért: ott akarja Joyzelle-t karjai közt bírni, ahol szerelmese haldokol. A szerencsétlen lány elfogadja a kegyetlen feltételt, de a pásztoróra fegyverrel megy, hogy megölje förtelmes csábítóját... Ám a hatalmas varázsló nem él helyzetével: megismerteti magát és összeadja a két szerelme. — Ő maga pedig eltávozik, elbujdosik Brocéliande felé, ahol Viviane, a források tündére várja örök nyugalomra.

Ez a merész, kalandos képzeletű cselekmény buja színpompában

tarkálló képpé van összeszőve. Szerelmi párbeszédék, meglepő fordulatok, mély bölcsességek az éj sötét fenségében elmélyedő Merlin ajkáról elevenítik a bizarr, izgató darabot. Joyzelle tulajdonképpen nem dráma, hanem inkább valami művészi ötlet. Allegoria, amely mintha valami világbölcséleti tételt akarna jelképezni. Mert mint egyszerű drámai cselekvényből, meg nem magyarázhatjuk, miért kell meghalnia Lanceor-nak, ha nem őt szereti Joyzelle? És miért mond le Merlin, a mindenható, arról, amit már-már elért: Joyzelle szerelméről? Kell, hogy minden alak egy-egy jelkép legyen: Joyzelle a szerelem, Lanceor az ifjúság és Merlin a lemondás szimbóluma. Csupa testté lett eszme, hússá-vérré vált elvontság! Maeterlincknek ez a munkája csodálatos bizonytalanságban lebeg a légbefoszló, ködös fantázia és a szilárd valóság világa között. Valami meghatározhatatlan, kétes irányú munka, amiről nehéz megítélni: a nagy költő megifjodását — vagy hanyatlását jelenti-e.

Vojtina levele Nero anyjáról.

Édes ecsém, heüréka hát!
Megtaláltuk a jövő fiát,
Akit citált a jós-sejtelem,
Minket szidva úton-útfélen
S bármit tevénk, őt suhintva ránk
Nagy, lesújtó példakép gyanánt.
Nos ő itt van, nézd őt félelemmel.
Neve: Tardos, vagy ha tetszik: Krenner.

Nem is hívták, önkényt jött elő,
Mint a földben élő őserő.
Egyet lobban s máris itt ragyog,
Nem kürtöli: «Ez és ez vagyok,
Emberek most rám figyeljete!»
Elég a láng, mely ott fönny lebeg,
Elég a néma égi látomás,
Ha nem kíséri is vad puffogás.
«Én tündöklök, a dobot csak üsd te,
A láng csak láng, hogyha nincs is füstje!»

... Asztalánál ül a műtész
És merengve ablakán kinéz.
Am egyszerre két szeme kigyúl,
Öröm ragyog dús orcáirúl,
És fölkiált: «Emberek, hahó!
A nagy Őt, ki nem közénk való,
Aki hitvány mécsék közt a nap,
Ki tyúkok közt sasként szárnyra kap,
Megtaláltam végre őt kutatva,
Neve Tardos, — az enyém meg Alfa!»

De fölfortyan egy más kritikus
(A viszály már köztük ősi juss):
— A dicsőség hogyha nem enyém,
Fabatkát sem ér a lelemény!
Alfa írja: «A darab mesés!»
Betta írja: «Meséje kevés!»
Alfa: «Csupa első kvalitás!»
Betta: «Céda immoralitás!»
Alfa: «Milyen tömör nyelvezet!»
Betta: «Sekszipir sír e korcs felett!»
... Egyre dúl a két ítéző viszálya,
Az egyik fölhúzza, másik lecibálja.

... Es bármit mond a két kritikus,
Szegény Krenner most már — klasszikus.
E Káin-jegy ott libeg fején.
Oh e végzet mily zord és kemény!
Ő klasszikus, bármit is tegyen:
Élhet száraz babérlevelen,
Írnak róla sok kötetnyi essayt,
Hogy művében mi szép és mi nem szép
És az essay és a színdarab
Olvasatlan s láttatlan marad
S majd ha a kor fordul egykor jobbra, —
Állni fog majd Tardos-Krenner szobra!

JÖVENDŐ

1903. JUNIUS 7.

B. S.: Az Andrássy hadserege.
 Lányok a háborúban.
 Új választások, új választók.
 Szász Zoltán: Herbert Spencer.
 Ferrero G.: A közvélemény divatja.
 Dr. Besnyő Béla: A nő kenyere.
 Erdős Renée: Megállt előttem.
 Rudyard Kipling: Tavaszi forradalom.
 Szomory Dezső: Bolyongás.
 Oláh Gábor: Az ember.
 Gárdonyi Géza: Gyermekkor emlékeim.
 Knut Hamsun: Virágének.
 Erdős Renée: Egy leány élete.
 Tolstoj Leó: Háború és béke.
 Természettudomány.
 Írókról — könyvekről.
 A forradalom.
 A színjáték.
 Hirdetések.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
 A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

Meddő tudomány.

Egy ifjú barátom, akinek szép fűrtös fekete haja immár a múlté, panaszosan beszélt:

— Atolvastam egész orvosi könyvtárt a haj természetéről. Barátom! Olyan dolgokat láttam, hogy a hajam égnek meredt — volna, ha lett volna. Hogy mi a haj, hogy mi a hajhagyma, hogy mi okozza a kihullását, a fejbőr gyöngülése-e, vagy pedig a hajhagyma betegsége. Szóval százféle elmélettel is megismerkedtem arra vonatkozólag, hogy mitől kopaszodik meg az ember. De haj! Arra egyetlen jó tanácsot se találtam, hogy mitől juthat vissza az ember a hajához. Valóban, azt már sokszor hallottam, hogy a sok tudomány kopaszszá teszi az embert, de visszaadni a haját még mindig nem tudja a tudomány.

Szerencsétlen barátomnak nem volt igaza. Mert a sok orvosi könyv közepette nem olvasta el azt a kis füzetkét, mely a Vértés-féle sóborszesz gyógyító hatásait ismerteti. Ha olvasta volna, azt is tudhatta volna, hogy a hajnak mindenemű veszedelme ellen legerősebb oltalmazója e sóborszesz.

Vértés-féle Ferenc-pálinka (sóborszesz):

1 üveg 30 fillér, 1 és 2 korona.

Kapható gyógyszerárakban, drogueriákban és fűszerkereskedésekben, valamint közvetlenül Vértés és Társa gyárából Lugoson.

Szt.-Margitszigeti gyógyfürdő Budapesten. Nyári és téli gyógyhely. 43·3° C. kénes hévforrás, Thermal-, iszap-, villamos fény-, mesterséges szénsavas-, forrólég, mindennemű gyógy- és edző (Kneipp)-fürdők. Svéd gyógytornaterem. Napfürdő. 150 hold árnyékos park. Csúz, köszvény, ischias, ízületi bántalmak, emésztő-, szervi-bajok, szívbetegség, vesebántalmak, vérszegénység, ideggyengeség ellen. Szt.-Margitszigeti üdítővíz: első rangú szénsavval telített ásványvíz, mint asztalvíz legjobban ajánlva.

Izlést hirdetni könnyű dolog. Izlésről bizonyágot tenni azonban már nem tartozik a könnyű dolgok közé, mert ezt tényekkel kell bizonyítani. Különösen áll ez a női divat-cikkekre. E szempontból nézve a dolgokat, föltétlen dicséretet érdemel a Schreier Viktor és társa Váci-utca 26. szám alatt levő divatcég, ahol az összes divatcikkek, mint blouseok, jouponok és ~~fehérneműk~~ a legizlésesebb kivitelben olcsón kaphatók.

A szöveg- és borítékpapiros az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.
Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapesten.